

Heva – Manual

Bedömningsstöd för utredningar av barn som är utsatta för
hedersrelaterat våld

Används tillsammans med Heva – Frågeformulär

Denna publikation skyddas av upphovsrättslagen. Vid citat ska källan uppges. För att återge bilder, fotografier och illustrationer krävs upphovspersonens tillstånd.

Publikationen finns som pdf på Socialstyrelsens webbplats. På begäran kan vi ta fram publikationen i ett alternativt format för personer med funktionsnedsättning. Skicka frågor om alternativa format till alternativaformat@socialstyrelsen.se.

Artikelnummer: 2025-1-9403

Publicerad: www.socialstyrelsen.se, januari 2025

Förord

Hedersrelaterat våld och förtryck är ett allvarligt samhälls- och folkhälsoproblem som måste bekämpas på flera olika sätt. I *En nationell strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor* (Skr. 2016/17:10) framhåller regeringen betydelsen av förbättrad upptäckt av våld och starkare skydd och stöd för våldsutsatta kvinnor och barn. Att stödja socialtjänsten i upptäckt och bedömning av (fortsatt) utsatthet för hedersrelaterat våld svarar mot detta behov. Därför har Socialstyrelsen tagit fram ett bedömningsstöd till hjälp för socialtjänsten.

Att bedöma våldsutsatthet i en hederskontext är en krävande uppgift. En rad olika faktorer behöver beaktas, samtidigt som ett våldsutsatt barn inte ska belastas med alltför många frågor. Bedömningsstödet hjälper socialtjänsten att strukturera och systematiskt inhämta information om barnets situation i relation till våldsutsattheten. På så vis säkras att kända tecken för nuvarande och framtida våldsutsatthet i en hederskontext inte missas.

Socialstyrelsen vill tacka alla som deltagit i kvalitetssäkringen av bedömningsstödet – myndigheter, forskare och ideella organisationer. Ett speciellt tack till de kommuner, socialsekreterare och barnen som har kommenterat utkast av stödet och deltagit i pilottest och en senare test om användarvänligheten. Bedömningsstödet i sin nuvarande form har tagits fram av Hanne Martinek, forskare och projektledare.

Johanna Kumlin

Enhetschef

Avdelningen för kunskapsstyrning för socialtjänsten

Enheten för forskning och utveckling

Innehåll

Förord	3
Heva – innehåll och användning	8
Heva består av en manual och ett frågeformulär.....	8
Vem ska använda bedömningsstödet och under vilka förutsättningar?	9
Målgruppen är främst barn 12-17 år	10
Användning av Heva är en del av utredningsarbetet.....	10
Stödets begränsningar.....	10
Barnets säkerhet vid användning av Heva.....	11
Polisanmälan och samverkan	12
Fler handläggningsstöd	13
Del 1: Bakgrund	15
Vad är hedersrelaterat våld och förtryck?	16
Uttryck för hedersrelaterat våld och förtryck	18
Att utreda barn i en hederskontext – det juridiska ramverket	24
När ett ärende aktualiseras inom socialtjänsten	24
Inleda utredning och bedöma risk.....	24
Höra barn utan vårdnadshavares samtycke.....	26
Vårdnadshavaren bör informeras om samtalet.....	27
Sekretess och möjligheten att begränsa vårdnadshavarens rätt till insyn.....	27
Del 2: Anvisningar till Heva – frågeformuläret	31
Samtal med hjälp av Heva – frågeformuläret	32
Övergripande information inför samtalen med barnet.....	32
Upptäckt av utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck	35
Sammanställning	35
Bedömning – hur ska svaren tolkas?	36
Barnets nuvarande situation – hur du ställer frågorna och sammanställer svaren	39
Att tänka på när frågorna ställs	40
De fem områdena i kartläggningen av barnets nuvarande situation .	40
1. Barnets mående.....	41
2. Begränsningar, kontroll och barnets agerande.....	42

3. Nätverket och familjens bakgrund.....	44
4. Kränkningar och hot och 5. fysiskt våld	46
Bedöma risk för (fortsatt) utsatthet – så tolkar du svaren.....	49
Övergripande – ta barnets rädsla på allvar	50
1. Barnets mående.....	51
2. Begränsningar, barnets agerande och påföljder	51
3. Nätverket och familjens bakgrund.....	53
4. Kränkningar och hot och 5. fysiskt våld	54
Att konstruera scenarier	55
Referenser.....	60

Heva- Innehåll och användning

Del 1: Bakgrund

Vad är hedersrelaterat våld och förtryck

Att utreda barn i en hederskontext

Del 2: Anvisningar till Heva - frågeformuläret

Samtal med hjälp av Heva - frågeformuläret

Upptäckt av utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck

Barnets nuvarande situation
- hur du ställer frågorna och sammanställer svaren

Bedöma risk för (fortsatt) utsatthet - så tolkar du svaren

Heva – innehåll och användning

Heva består av en manual och ett frågeformulär

Manualen framför dig utgör den ena delen av bedömningsstödet Heva som är ämnat att hjälpa socialtjänsten i utredningar av barn som är eller kan vara utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck. Den andra delen är Heva - frågeformuläret. Båda tillsammans utgör bedömningsstödet och kan inte användas oberoende av varandra.

Manualen består av två delar

Den första delen av manualen innehåller bakgrundsinformation som kan vara till hjälp vid bedömning av hedersvåldsärenden, bland annat en kortare beskrivning av vad hedersrelaterat våld och förtryck är. Dessutom presenteras juridiska utgångspunkter avseende att höra barn utan vårdnadshavares samtycke och vårdnadshavares rätt till delaktighet och insyn i sina barns ärenden. Även frågor som rör polisanmälan och samverkan vid brott mot barn tas upp.

Den andra delen av manualen använder du som en anvisning till frågeformuläret – där beskrivs det hur du agerar i samband med samtalet med barnet i sin helhet, hur du ställer frågorna, sammanställer svaren och hur du tolkar svaren när det gäller risk för (fortsatt) utsatthet av hedersrelaterat våld och förtryck.¹

Del två av manualen kan således betraktas som en bruksanvisning för frågeformuläret. Därför kan du bäst ta nytta av del två av manualen om du även har frågeformuläret framför dig, eftersom texterna i manualen direkt refererar till frågorna och avsnitten om sammanställning och tolkning av svaren i frågeformuläret.

Frågeformuläret består av tre avsnitt

Frågeformuläret består av tre olika avsnitt som speglas i tillhörande avsnitt i manualens del 2.

Det första avsnittet handlar om upptäckt som du ska använda om du är osäker på huruvida barnet är utsatt för hedersrelaterat våld. En del innehåller

¹ Fortsättningsvis i texten används ofta endast ”hedersrelaterat våld”, för att göra texten mer lättläst. Förtryck är då inkluderat i det kortare begreppet.

öppna frågor som du ställer till barnet och en del handlar om att sammanställa och tolka svaren.

Det andra avsnittet handlar om barnets nuvarande situation. Den delen är indelad i fem områden:

1. Barnets mående
2. Begränsningar, barnets agerande och påföljder
3. Nätverket och familjens bakgrund
4. Kränkningar och hot
5. Fysiskt våld

Under områdena finns öppna och slutna frågor som du ställer till barnet och en del där du sammanfattar svaren under varje område.

Det tredje avsnittet handlar om att tolka svaren med tanke på risk för (fortsatt) utsatthet för hedersrelaterat våld. I den delen ställs inga nya frågor till barnet utan du tolkar svaren med hjälp av manualen. Att ordet ”fortsatt” står i parentes grundar sig på att Heva ska hjälpa dig både med att bedöma om en utsatthet som redan finns i barnets liv ser ut att *fortsätta finnas* och om det finns tecken på att *nya typer av våld kommer uppstå framöver*.

Vem ska använda bedömningsstödet och under vilka förutsättningar?

Bedömningsstödet Heva riktar sig till personal inom socialtjänsten som utreder barn som kan vara eller är utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck. Stödet kan användas både när du är osäker på huruvida ett barn kan vara utsatt för hedersrelaterat våld och när det är fastställt att barnet är det.

Frågorna ställs i regel av dig som socialsekreterare och det är också du som fyller i svaren. Om du tillsammans med barnet bedömer att det är bättre, så kan barnet få det anpassade frågeformuläret och fylla i vissa frågor själv.

Du som använder stödet behöver ha kompetens i frågor som rör hedersrelaterat våld. Det är viktigt att varje användare känner sig säker på hur svaren ska hanteras.

Avsnittet *Upptäckt* ska användas som hjälp för att undersöka huruvida barnet är utsatt för just hedersrelaterat våld. Är detta redan klarlagt kan du bortse från avsnittet för upptäckt och börja med delen som handlar om kartläggning av barnets nuvarande situation direkt.

Målgruppen är främst barn 12–17 år

Vid framtagandet av bedömningsstödet har den tänkta målgruppen varit barn från 12 till 17 år. Det är också den åldersgruppen som stödet främst har testats på, även om det förekom utsatta som var äldre, upp till 20 år. Stödet kan i relevanta delar även användas för att bedöma utsatta som är något yngre eller äldre, speciellt unga i åldern 18 till 21 år, om levnadsförhållandena liknar den yngre gruppens.

Användning av Heva är en del av utredningsarbetet

Användning av bedömningsstödet bidrar till att bedömningen blir strukturerad och enhetlig. Information som tas fram med hjälp av stödet ska ses som ett *komplement* till det som i övrigt inhämtas i utredningsarbetet, till exempel i samtalen med vårdnadshavare eller andra aktörer som möter barnet eller familjen. All inhämtad information ska tillsammans bilda underlag för en bedömning av barnets situation.

Bedömningsstödet kan med fördel användas inom ramen för en utredning med hjälp av arbetssättet *Barns behov i centrum (BBIC)*. BBIC bygger på nio grundprinciper. Barnets behov illustreras med en triangel där de tre sidorna motsvarar barnets utveckling, föräldrarnas förmåga och faktorer i familj och miljö. BBIC behöver kompletteras med olika metoder och strukturerade bedömningsverktyg som är lämpliga för de aktuella frågeställningarna i det enskilda ärendet. Bedömningsstödet Heva är lämpligt att använda för fall av hedersrelaterat våld och förtryck.

Det barnet berättar som svar på frågorna ger information som rör flera områden i BBIC-triangeln. Det kan handla om risker och skydd som främst rör barnets utveckling, området *sociala relationer* och särskilt delområdena *våld, övergrepp och utnyttjande*. Barnet kan också berätta om sådant som rör de andra områdena i triangelsidan barnets utveckling (hälsa, utbildning, känslor och beteenden samt identitet). Samtalen utifrån Heva kan också ge information om föräldrarnas förmåga och området säkerhet. Läs mer i *BBIC Grundbok*.

Stödets begränsningar

Heva är inte en standardiserad riskbedömningsmetod där olika beforskade riskfaktorer vägs samman på ett förbestämt sätt för att sedan komma fram till en viss typ av risknivå som anges med en siffra eller begreppen låg, mellan eller hög risk. Beskrivningen av risk för (fortsatt) våldsutsatthet, som tas fram med hjälp av Heva, är av mer kvalitativ karaktär.

Heva ringer in centrala områden som är viktiga att uppmärksamma för att kartlägga nuvarande utsatthet och bedöma (framtida) utsatthet av ett barn för hedersrelaterat våld och förtryck. Stödet bygger på bästa tillgängliga kunskap och har testats inom svensk socialtjänst med fokus på användbarhet.² Med hjälp av stödet leder samtalen med barnen till *en kvalitativ beskrivning av barnets nuvarande situation som stödjer socialtjänsten i bedömningen av risk för (fortsatt) utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck.*

De olika områdena under delen *Barnets nuvarande situation* stödjer dig i att kartlägga barnets utsatthet så att du sedan kan göra en bedömning av hur utsattheten kan komma att utvecklas, givet det vi vet idag om hedersrelaterat våld och förtryck. I manualen beskrivs de olika områdena för att tydliggöra varför frågorna ska ställas och hur svaren kan sammanställas och tolkas.

Heva är utvecklat med fokus på familjemedlemmar och andra personer inom ett större kollektiv som utövar våld mot ett barn. Stödet är inte utvecklat för att bedöma våld mellan personer som har en romantisk relation eller kärleksrelation, också kallat partnervåld. Sådant våld kan förekomma även i ungas relationer. Det är viktigt att du som använder stödet är uppmärksam på att barnet kan vara utsatt av en partner som hen har en relation med. Om det misstänks att barnet är utsatt för partnervåld behöver partnervåldet utredas, med hänsyn till hederskontexten. Partnervåld i en hederskontext kan innebära en dubbel utsatthet då partnern kan använda kontexten för att kontrollera och förtrycka den utsatta ytterligare. För dessa fall är Heva inte utvecklat, så där kan det behövas andra former av stöd i utredningen.

Barnets säkerhet vid användning av Heva

Barnens situation kan se olika ut. De kan exempelvis bo hemma eller vara placerade. Vid användandet av Heva är det viktigt att bedöma barnets säkerhet. Hur ser barnets situation ut under utredningstiden? Är barnets behov av skydd tillgodosett? Var kan ett möte med barnet genomföras utan att risken för utsatthet ökar?

I våldsärenden, och särskilt i hedersvåldsärenden, kan situationen snabbt förändras. Exempelvis kan ett rykte räcka för att förvandla en relativ lugn situation till en mycket farlig för den utsatta (1).

² Om du vill veta mer om hur Heva har tagits fram, läs rapporten *Bedömning av hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i nära relationer Stöd till socialtjänst och hälso- och sjukvård* som finns här: <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2021-11-7606.pdf>

Om ett barn berättar om sin kontakt med socialtjänsten och/eller om vad hen har berättat för socialtjänsten kan det leda till att barnet bestraffas. Det kan anses vara ett brott mot hedersnormerna att prata om familjens situation med utomstående (2, 3). Ett agerande som har visat sig vara en möjlig reaktion på att kontakt med socialtjänsten uppdragas är att barnet förs ur landet. Detta för att undvika myndighetsingripande i familjen (4).

Barnets behov av skydd kan därför behöva bedömas vid flera tillfällen. Om det framkommer allvarliga risker för barnet behöver barnets skyddsbehov ha högsta prioritet. Bedöms barnet vara i en riskfylld situation kan det finnas anledning att överväga ett beslut om ett omedelbart omhändertagande av barnet enligt 6 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU. Om barnet riskerar att föras utomlands, exempelvis för att ingå äktenskap eller könsstympas, eller om det finns en påtaglig risk för att barnets hälsa eller utveckling skadas under utlandsvistelsen på grund av andra omständigheter som kan ligga till grund för vård enligt LVU, kan även ett beslut om tillfälligt utreseförbud behöva fattas.³ Även samverkan med polis kan behövas i en akut situation.

Läs mer i *LVU – handbok för socialtjänsten*, i *Våld i nära relationer – handbok för socialtjänsten, hälso- och sjukvården och tandvården* samt i Socialstyrelsens meddelandeblad *Ett utvidgat utreseförbud för barn* (5/2024).

Polisanmälan och samverkan

Barn som är utsatta för hedersrelaterat våld är i många fall utsatta för brott eftersom många aspekter av hedersrelaterat våld är brottsliga handlingar. När barnet besvarar frågorna i bedömningsstödet kan det framkomma att hen har varit utsatt för brott eller att det finns skäl att misstänka att så har skett. Misstanke om vissa brott mot barn bör skyndsamt polisanmälas om det inte strider mot barnets bästa.

De brott som bör anmälas är brott mot barn enligt 3, 4 eller 6 kap. brottsbalken eller lagen (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor.⁴ Det kan exempelvis handla om misstanke om misshandel, olaga hot, ofredande, hedersförtryck, barnäktenskapsbrott och sexuella övergrepp. När socialnämnden anmäler misstanke om brott mot ett barn behöver det inte finnas någon misstänkt gärningsperson eftersom det är just en *misstanke* om brott som anmäls.

³ Se 31 d § LVU.

⁴ Se Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2014:6) om handläggning av ärenden som gäller barn och unga.

Om socialnämnden är osäker på huruvida en polisanmälan bör göras, bör den konsultera polis eller åklagare.⁵ Innan socialnämnden fattar sitt beslut finns det en rad faktorer att beakta, som exempelvis barnets behov av skydd, brottets svårighetsgrad, barnets relation till den misstänkte gärningspersonen samt barnets reaktion om en anmälan skulle göras. Läs mer om polisanmälan i *Utreda barn och unga – handbok för socialtjänsten*.

Om den som begått brott mot barnet är en närstående kan den första kontakten med familjen behöva planeras noga. Det kan också finnas skäl att avvakta med att informera vårdnadshavaren om att socialtjänsten har inlett en utredning.⁶ Nämnden kan behöva samråda med bland annat polis och åklagare inför en eventuell polisanmälan.

I samband med beslut eller ansökan om *utreseförbud* kan det finnas misstankar om brott mot barnet. Det kan även finnas uppgifter om att barnet själv har begått brott eller uppgifter om brott i övrigt. Även om ett utreseförbud inte är kopplat till specifika brottsliga handlingar kan det vara viktigt att socialnämnden uppmärksammar huruvida barnet utsatts för ett brott och även gör en polisanmälan när det är möjligt. Polismyndigheten har, inom ramen för en förundersökning, utökade möjligheter att förebygga och förhindra att ett barn förs utomlands.⁷

För att förvaltningsrättens eller socialnämndens beslut om utreseförbud ska verkställas måste polisen få kännedom om vad som beslutats. Socialnämnden eller domstolen ska därför genast skicka en kopia till Polismyndigheten av ett beslut som har meddelats om utreseförbud, tillfälligt utreseförbud eller tillfälligt undantag från ett utreseförbud.⁸

Även i övrigt kan det vara angeläget att samverka med polisen i ärenden som bedömningsstödet omfattar, exempelvis kring bedömning av risk.⁹ Läs mer i *Utreda barn och unga – handbok för socialtjänsten* och i *Våld i nära relationer – handbok för socialtjänsten, hälso- och sjukvården och tandvården*.

Fler handläggningsstöd

Vid handläggning av ärenden som rör hedersrelaterat våld finns flera andra publikationer från Socialstyrelsen som kan vara till hjälp. Några av dessa är:

⁵ Se SOSFS 2014:6.

⁶ Detta diskuteras närmare under avsnittet ”Att utreda barn i en hederskontext”, längre ner i manualen.

⁷ Se Myndighetsgemensam vägledning vid hedersrelaterad brottslighet, Länsstyrelsen Östergötland (2022), s. 37.

⁸ Se 23 c § passförordningen (1979:664).

⁹ Se 5 kap. 1 a § socialtjänstlagen (2001:453), SoL och 2 kap. 10 § och 5 kap. 2 § Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (HSLF-FS 2022:39) om våld i nära relationer.

- *Att samtala med barn – kunskapsstöd för socialtjänsten, hälso- och sjukvården och tandvården*, som ger stöd för samtal med barn i olika situationer.
- *Ensamkommande barn och unga – handbok för socialtjänsten*, som beskriver regler som rör ensamkommande barn och unga.
- *Grundbok i BBIC – barns behov i centrum* som beskriver kunskapsgrunden för BBIC och hur materialet ska förstås och användas.
- *Handläggning och dokumentation – handbok för socialtjänsten*, som ger en fördjupad kunskap om socialnämndens ansvar för bland annat dokumentation.
- *Utreda barn och unga – handbok för socialtjänsten*, där bland annat socialtjänstens utredningsansvar beskrivs närmare.
- *LVU – handbok för socialtjänsten*, som beskriver handläggningen av ärenden enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU).
- *Placerade barn och unga – handbok för socialtjänsten*, som bland annat beskriver vad som generellt gäller för barn och unga i samhällsvård och de olika placeringsformerna.
- *Våld i nära relationer – handbok för socialtjänsten, hälso- och sjukvården och tandvården*, som tar upp socialnämndens ansvar, dels för personer som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp av en närstående, dels för barn som har bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot en närstående.
- Socialstyrelsens meddelandeblad *Ett utvidgat utreseförbud för barn (Nr 5/2024)*.
- Socialstyrelsens flödesschema *Så fattas beslut om utreseförbud*, som visar hur socialtjänsten, polisen och förvaltningsrätten är involverade i besluten om tillfälligt utreseförbud respektive utreseförbud.

Del 1: Bakgrund

Vad är hedersrelaterat våld och förtryck?

För att använda Heva på rätt sätt behöver det tydliggöras vilken definition av hedersrelaterat våld som bedömningsstödet vilar på. I detta avsnitt presenteras därför själva definitionen och olika våldsuttryck som är typiska för hedersrelaterat våld och förtryck. Tanken är att du kan komma tillbaka till avsnittet under- eller inför utredningen vid behov.

Heva utgår ifrån en definition av hedersrelaterat våld och förtryck som samlar de gemensamma nämnare som tagits upp i regeringens definition¹⁰ samt i aktuell forskning (2, 3, 5-12). Enligt den samlade bilden har hedersrelaterat våld och förtryck några centrala karakteristika. Under definitionsrutan nedan utvecklas varje punkt i ett kort avsnitt.

Hedersrelaterat våld och förtryck

- har sin grund i den strukturella maktobalansen mellan män och kvinnor i samhället
- uppstår för att bevara eller återupprätta en persons eller en familjs, en släkts eller annan liknande grupps heder
- är en följd av att hedern ses som avhängig av individers handlande, t.ex. kvinnliga familjemedlemmars kyskhets och "oskuld" samt deras faktiska och påstådda beteende i förhållande till sådana ideal
- begås i regel kollektivt eller är åtminstone kollektivt förankrat, och de utsattas familjemedlemmar/närstående har i regel en avgörande roll
- riktar sig främst mot flickor och kvinnor, men förekommer även mot pojkar och män
- kan drabba hbtqi-personer och personer med funktionsnedsättning särskilt hårt.

Punkterna i korthet:

Hedersrelaterat våld och förtryck bygger på den strukturella maktobalansen mellan män och kvinnor i samhället, vilket visar sig i att våldet och förtrycket bygger på strikt patriarkala värderingar. I en hederskontext har män och pojkar därmed i regel en högre ställning än kvinnor och flickor

¹⁰ Se regeringens skrivelse 2016/17:10 *Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid*, regeringens proposition 2019/20:131 *Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet*.

(13). Denna aspekt tydliggör att hedersrelaterat våld till stor del överlappar med mäns våld mot kvinnor. Maktobalansen mellan könen är både en utgångspunkt och en förutsättning för att kunna hålla våldet och förtrycket vid liv.¹¹

Hedersrelaterat våld och förtryck uppstår för att bevara eller återupprätta en grups eller en persons heder. Hedersrelaterat våld bygger på en föreställning om heder som inbegriper ett kollektiv. Varje medlem i kollektivet är ansvarig, inte endast för sin egen heder utan för hela gruppens heder. Detta gäller speciellt flickor och kvinnor som anses kunna skada hedern genom att inte bete sig kyskt eller genom att ha sex före äktenskapet. Den enskilde individen kan alltså genom sitt agerande skada en annan persons eller en hel grups heder. För att skada hedern räcker det med ett rykte, ingenting måste faktiskt ha hänt. Om en person har skadat en familjs heder kan det få långtgående konsekvenser för familjen om denna person inte bestraffas. Familjen kan lida ekonomisk skada och kan bli socialt isolerad. Det är risken för sådana följder som kan få en grupp att utöva en hård kontroll för att bevara familjens heder. För att återupprätta hedern kan drastiska åtgärder tillgripas, såsom barn- eller tvångsäktenskap eller till och med mord på den som anses ha skadat hedern (9).¹²

Flickors och kvinnors handlande, som är kopplat till sexualitet, är centralt bland de olika beteenden som kan skada hedern. Flickor och kvinnor får inte ha sex före äktenskapet och gifta kvinnor ska bete sig kyskt för att bevara sin mans och/eller gruppens heder. För att hindra flickor och kvinnor från att ha sex före äktenskapet och upprätthålla ett kyskt beteende kan de bli hårt kontrollerade, både för att utesluta att de faktiskt bryter mot kyskhetsnormer och för att förhindra rykten om kvinnornas beteenden (6, 8).¹³

Hedersrelaterat våld och förtryck är förankrat i ett kollektiv och utövas i regel av flera. Den kollektiva aspekten av hedersrelaterat våld gör dem som utsätts speciellt sårbara (7).¹⁴ Det är mycket svårare att komma undan kontroll när det är många personer och inte bara en i ens omgivning som medverkar i förtrycket. Det blir också mycket svårt att bryta sig loss när en stor del av ens umgänge delar samma värderingar som våldsutövaren eller våldsutövarna. Den som vill lämna en sådan miljö måste följaktligen bryta med många, ibland till och med med alla personer i sin närhet och inte bara med en enda person (3). De som bryter sig loss kan därför ha särskilda skydds- och stödbehov.

¹¹ För ett resonemang om maktobalansen mellan könen som orsak till kvinnors våldsutsatthet, se Makt, mål och myndighet, feministisk politik för en jämställd framtid, Regeringens skrivelse 2016/17:10, s. 33.

¹² Jfr prop. 2019/20:131 Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet, s. 38 och s. 104-105.

¹³ Jfr. prop. 2019/20:131 s. 38 och s. 104-105.

¹⁴ Jfr. prop. 2019/20:131 s. 32-28 och s. 104.

Eftersom begränsningen av flickors och kvinnors sexualitet spelar en central roll i bevarandet av hedern *är flickor och kvinnor i större omfattning utsatta* för det våld och förtryck som syftar till att bevara eller återskapa hedern, men även pojkar och män kan utsättas. Detta framkommer till exempel i olika kartläggningar kring ungdomars utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck (8, 10).¹⁵ Även för pojkar kan det finnas kyskhetskrav och kontrollerande av sexualiteten, men det förekommer mindre ofta (3). Känt är att pojkar kan tvingas att kontrollera andra familjemedlemmar och därmed vara både offer och förövare samtidigt (14, 15).

Hbtqi-personer är speciellt sårbara i en hederskontext eftersom det anses skamfyllt och farligt för hela familjens heder om någon familjemedlem inte passar in i de strikt definierade könsrollerna. Om ett barn exempelvis är homosexuellt, eller inte känner att det passar in i indelningen pojke eller flicka, kan barnet utsättas för så kallade omvändelseförsök (både här i Sverige och genom att skickas utomlands) eller giftas bort. På så vis försöker man rädda hedern (3, 11, 16).¹⁶

Personer med funktionsnedsättning är utsatta på flera sätt i en hederskontext. Personer med intellektuell funktionsnedsättning har uppmärksammas tydligare, men också andra funktionsnedsättningar kan leda till en särskild utsatthet. Det kan finnas en skam kring att ha en familjemedlem med funktionsnedsättning. För att dölja det kan familjen försöka gifta bort barnet så att allting verkar ”normalt” utåt. Ett barn med intellektuell funktionsnedsättning kan då till exempel luras in i att få ha en rolig fest och få gifta sig, utan att kunna förstå de framtida konsekvenserna. En person med en funktionsnedsättning kan dessutom vara särskilt utsatt på grund av det beroende av hjälp från andra som följer med olika typer av funktionsnedsättningar (12, 17, 18).¹⁷

Uttryck för hedersrelaterat våld och förtryck

Hedersrelaterat våld och förtryck är ett övergripande begrepp som samlar olika former av våldsuttryck. Det kan vara såväl fysiskt som psykiskt våld och det kan variera i svårighetsgrad, från relativt små vardagliga inskränkningar till hot om våld och grovt fysiskt våld, och till och med mord.

Exempelvis kan en tonåring leva med vissheten att hen senare i livet antagligen inte kommer att få välja sin livspartner själv eftersom hen måste rätta sig efter familjens synpunkter. I denna tonårings liv behöver hen ännu

¹⁵ Jfr. prop. 2019/20:131 s. 24-25.

¹⁶ Jfr. prop. 2019/20:131 s. 24-25.

¹⁷ Jfr. prop. 2019/20:131 s. 25.

inte ha utsatts för strikta begränsningar eller våld. Hedersrelaterat våld kan också innebära daglig fysisk bestraffning och ett liv i stor ofrihet. Barnet kan till exempel förbjudas att ha kontakt med någon utanför familjen, kan tvingas ta ett stort ansvar i hushållet och kan nekas bestämmanderätt över det mesta som sker i hens liv (3).

Våldsuttrycken i en hederskontext liknar till stor del de våldsuttryck som förekommer i våld i nära relationer, inklusive våld mot barn i en miljö utan hedersnormer (3). Men det finns vissa våldsuttryck som är typiska för hederskontexten. Dessa är tvångsäktenskap, barnäktenskap samt oskuldkontroll, oskuldsoperationer och könsstympning av flickor och kvinnor. Också bortförande ur landet är ett fenomen som förekommer i en hederskontext och kan vara förknippat med olika typer av våld.¹⁸ Nedan följer en kort genomgång av dessa våldsuttryck.

Tvångsäktenskap och barnäktenskap

Tvångsäktenskap är straffbart i Sverige. Den som genom olaga tvång eller så kallat utnyttjande av utsatt belägenhet förmår *en vuxen person* att ingå ett äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse kan dömas till fyra års fängelse för äktenskapstvång. Utnyttjande av utsatt belägenhet kan exempelvis innebära att offret befinner sig i en beroendeställning till gärningspersonen, till exempel på grund av ett ekonomiskt skuldförhållande eller för att offret har en intellektuell funktionsnedsättning.¹⁹

Om dessa handlingar begås mot en person som inte fyllt 18 år är det istället fråga om *barnäktenskapsbrott*. Den som i annat fall förmår eller tillåter ett barn att ingå ett giltigt äktenskap kan också dömas för barnäktenskapsbrott.²⁰ Bland annat vårdnadshavare har alltså en skyldighet att skydda sitt barn och avvärja ett äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse som med deras vetskap kan komma att ingås.²¹ Därutöver är det straffbart att genom vilseledande förmå en person att resa till en annan stat än den som hen bor i, med syftet att ingå äktenskap.²²

Barnäktenskap är ett äktenskap där den ena eller båda parter är under 18 år. Barnäktenskap ingås ofta enligt tradition och många barn har tvingats att gifta sig (19). I Sverige får ingen under 18 år ingå äktenskap.²³

¹⁸ Alla de nämnda våldsuttrycken är typiska för en hederskontext, men de kan också förekomma utanför denna. För olika bakomliggande orsaker till könsstympning se till exempel:

<https://www.afro.who.int/health-topics/female-genital-mutilation>, För en överblick över barnäktenskap i världen, se till exempel: <https://kvinnatillkvinna.se/var-ar-barnakteskap-tillatet/>

¹⁹ Se 4 kap. 4 c § BrB samt prop. 2013/14:208 Stärkt skydd mot tvångsäktenskap och barnäktenskap samt tillträde till Europarådets konvention om våld mot kvinnor s. 53.

²⁰ Se 4 kap. 4 c § tredje stycket BrB.

²¹ Se prop. 2019/20:131 s. 101.

²² Se 4 kap. 4 d § BrB.

²³ Se 2 kap. 1 § äktenskapsbalken.

Tvångsäktenskap och barnäktenskap – kopplingen till hedersnormer

Tvångsäktenskap och barnäktenskap kan direkt kopplas till tre centrala aspekter av hedersrelaterat våld: upprätthållande av kvinnlig kyskhet och att förhindra sex för äktenskapet, upprätthållande av rigida könsnormer samt synen att viktiga livsbeslut ska fattas av ett kollektiv och inte av individen själv.

Tvångsäktenskap och barnäktenskap kan ses som en förebyggande åtgärd så att speciellt flickor inte har sex före äktenskapet. Av det skälet kan barn och unga vuxna giftas bort tidigt. Dessutom ger detta familjer möjlighet att välja ”rätt” partner, en person som kommer från en ”hedersam” familj, till exempel en familj med samma religion eller härkomst.

Giftermålet kan också användas som ett försök att ”rädda en situation”, om familjen till exempel fått veta eller har hört rykten om att barnet i fråga har haft kontakt med någon av motsatt kön på ett sätt som anses skada familjens heder, eller har visat sig vara en hbtqi-person (1, 7).

Könsstympling

Könsstympling innebär att man skär bort delar av flickors yttre könsorgan, oftast i åldern 4 – 14 år. Könsstympling finns i flera olika former och varierar mellan att skära bort förhuden på klitoris och att skära bort hela den synliga delen av klitoris samt inre och yttre blygdläppar. Vid den mest ingripande könsstymplingen sys därefter det som är kvar av de yttre blygdläpparna ihop så att slidöppningen täcks för. Endast en liten öppning lämnas för att släppa igenom urin och mensblod (20).

Könsstympling är ett grovt övergrepp mot flickors kroppsliga integritet och själva ingreppet är ofta en traumatisk upplevelse eftersom det vanligtvis utförs utan bedövning. Senare i livet kan könsstymplingen ha olika konsekvenser, både fysiska och psykiska, mycket beroende på vilken typ av stympling det handlar om. Ingrepp av typ 1 kan märkas framför allt i en nedsatt möjlighet till sexuell njutning. Könsstympling leder till ärrbildning och komplikationer i samband med det. Den mest ingripande typen, som också benämns Typ 3, har långtgående konsekvenser, såsom återkommande infektioner och starka smärtor vid menstruation, toalettbesök och sexuell umgänge (21). I Sverige är könsstympling förbjudet enligt lagen med förbud mot könsstympling av kvinnor.

Könsstympling – kopplingen till hedersnormer

Likt barnäktenskap och tvångsäktenskap kan även könsstympling kopplas till centrala aspekter av hedersrelaterat våld och förtryck (22).

Könsstympling kan vara ett sätt att kontrollera kvinnlig sexualitet genom att

främst reducera möjligheten att uppleva sexuell njutning. Det kan också medföra att sex blir fysiskt svårt och smärtsamt (21).

Bortförande ur landet

Bortförande ur landet kan ske av många olika anledningar, vilket också gäller flera av våldsuttrycken som nämns ovan. Nedan beskrivs de typer av bortföranden som är typiska för en hederskontext.

Inom en hederskontext är det mest känt att barn förs ur landet för att könsstympas eller giftas bort. Dessa våldsuttryck i sig har beskrivits ovan och bortförandet kan i dessa fall alltså vara ett sätt att genomföra våldshandlingen och ett försök att undkomma bestraffning.

Bortförande kan också handla om så kallade uppfostringsresor som tas till när barn upplevs som inte tillräckligt anpassade till hedersnormerna. Barnen ska då fostras enligt hedersnormer i ett annat land. Det kan ske till exempel hos släktingar eller i en form av skola eller uppfostringsanstalt. Under en sådan uppfostringsresa kan barn vara utsatta för förtryck och våld och möjligheten till ingripanden från Sverige kan vara mycket begränsade. Det kan också handla om omvändelseförsök av barn som är homo- eller bisexuella. Ytterligare en anledning kan vara att familjerna vill förhindra myndighetsingripande (23).

Utreseförbud kan hindra skadliga utlandsvistelser

Om det finns en påtaglig risk för att ett barn förs utomlands eller lämnar Sverige och det finns en påtaglig risk för att barnets hälsa eller utveckling skadas under utlandsvistelsen på grund av omständigheter som kan ligga till grund för vård enligt LVU, kan socialnämnden ansöka om utreseförbud hos förvaltningsrätten.²⁴ Ett beslut om utreseförbud innebär att barnet hindras från att lämna Sverige, bland annat genom att barnets pass spärras och återkallas.

Exempel på när utreseförbud kan användas är om det finns en påtaglig risk för att ett barn förs utomlands i syfte att bli föremål för uppfostran, omvändelseförsök, könsstympning, undanhållande från sociala myndigheter, vissa undanhållanden från en förälder samt resor till terroristorganisationer och konfliktområden.²⁵ Ett utreseförbud ska också meddelas om det finns en påtaglig risk för att barnet förs utomlands eller lämnar Sverige i syfte att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse.²⁶ Ett beslut om

²⁴ Se 31 a och b §§ LVU.

²⁵ Se prop. 2023/24:72 Ett utvidgat utreseförbud för barn s. 14 – 15.

²⁶ Se 31 a § andra stycket LVU.

utreseförbud kan fattas oberoende av samtycke från den eller dem som har vårdnaden om barnet eller, när barnet har fyllt 15 år, av barnet själv.²⁷

När ett utreseförbud är aktuellt kan det ibland vara nödvändigt för socialnämnden att ingripa i brådskande situationer. Nämnden har därför möjlighet att besluta om *tillfälligt utreseförbud* om det är sannolikt att ett utreseförbud behövs och domstolens beslut inte kan avvaktas med hänsyn till risken för att barnet förs utomlands eller lämnar Sverige.²⁸ Det beslutet måste sedan fastställas av domstolen.²⁹

Bortförande – kopplingen till hedersnormer

Själva bortförandet är mer indirekt kopplat till hedersnormer genom det som kommer att ske i utlandet. Det kan röra sig om könsstympning, barnäktenskap eller tvångsäktenskap, där kopplingen är beskriven ovan.

När det gäller uppfostringsresor handlar kopplingen just om att få barnet att följa hedersnormer. Uppfostrandet ska ske i en miljö där det är mindre sannolikt att andra normer stör, som det kan upplevas i Sverige, till exempel. Omvändelseförsök har ett liknande syfte. Där ligger fokus på att fostra ett barn till att bli heterosexuellt, vilket är den enda läggning som accepteras inom en kontext av hedersrelaterat våld och förtryck.

Att en familj kan föra barnet ur landet för att undvika myndighetsingripande beror på att själva ingripandet, eller även bara kontakt med myndigheter, kan upplevas som en kränkning av hedern.

Oskuldskontroller, oskuldsintyg och oskuldsoperationer

Oskuldskontroller och oskuldsoperationer hör ihop med föreställningen att det finns en mödomshinna som täcker hela slidöppningen och som går sönder först då en flicka eller kvinna har sex för första gången. Det är emellertid medicinskt omöjligt att kontrollera om en flicka eller kvinna har debuterat sexuellt eftersom det inte finns någon mödomshinna hos någon kvinna. Varje flicka har däremot en slidkrans, vars utseende varierar mellan individer och det är omöjligt att utifrån utseendet på den fastställa om en flicka eller kvinna har haft sex eller inte (24).

Trots detta lever myten om mödomshinnan vidare och det genomförs oskuldskontroller, i vissa fall av familjemedlemmar, i andra fall av läkare. Dessa kontroller är övergrepp och kan upplevas som mycket traumatiska för dem som utsätts. Hälso- och sjukvård får inte ges utan patientens samtycke,

²⁷ Se prop. 2023/24:72 s. 48 - 49, jfr prop. 2019/20:131 s. 111.

²⁸ Se 31 d § LVU.

²⁹ Se 31 e § LVU.

men även med samtycke är oskuldskontroller i hälso- och sjukvården olagliga eftersom de strider mot kravet på vetenskap och beprövad erfarenhet. Detsamma gäller för utfärdande av så kallade oskuldsintyg (25).

Oskuldskontroller och oskuldsoperationer – kopplingen till hedersnormer

Oskuldsintyg och oskuldsoperationer har en koppling till hedersnormer eftersom kravet att en kvinna inte ska ha sex före äktenskapet är central i en hederskontext. Undersökningar av flickors och kvinnors könsorgan är en form av kontroll för att säkerställa att normen att avstå från sex före äktenskapet efterlevs (8). Oskuldsoperationer är ett försök att dölja för den blivande maken att flickan/kvinnan har haft (eller misstänks ha haft) sex före bröllopsnatten. På så sätt kan familjens heder upprätthållas (26).

Att utreda barn i en hederskontext – det juridiska ramverket

Att utreda barn i en hederskontext kan medföra särskilda utmaningar, till exempel när det gäller kontakten med vårdnadshavare och vårdnadshavares rätt till insyn. Därför handlar detta avsnitt om det juridiska ramverket i utredningar av barn med särskilt fokus på barn i en hederskontext. Tanken är att du kan komma tillbaka till avsnittet om behovet uppstår under- eller inför utredningen.

När ett ärende aktualiseras inom socialtjänsten

Socialnämndens skyldighet att inleda en utredning regleras i 11 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453), SoL. Där framgår det att nämnden utan dröjsmål ska inleda en utredning av vad som genom ansökan, anmälan eller på annat sätt har kommit till nämndens kännedom och som kan föranleda någon åtgärd av nämnden.

Om ett ärende aktualiserats genom en anmälan som rör barn eller unga ska socialnämnden genast göra en bedömning av huruvida barnet eller den unge är i behov av omedelbart skydd, en så kallad skyddsbedömning.³⁰ Läs mer om den omedelbara skyddsbedömningen i *Utreda barn och unga – handbok för socialtjänsten*.

Inleda utredning och bedöma risk

I Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om våld i nära relationer (HSLF-FS 2022:39) finns regler om vad en utredning rörande en person som utsatts för våld i en nära relation ska och bör innehålla. Bland det som ska bedömas är risken för ytterligare våld om utredningen rör ett barn som utsatts för hedersrelaterat våld.³¹

Utredningen ska bedrivas så att ingen utsätts för skada eller olägenhet i onödan, och den ska inte göras mer omfattande än vad som är motiverat av omständigheterna i ärendet. Vidare finns det regler och rekommendationer som bland annat rör insatser till våldsutsatta samt samverkan. Läs mer om detta i *Våld i nära relationer – handbok för socialtjänsten, hälso- och*

³⁰ Se 11 kap. 1 a § första stycket SoL.

³¹ Se 5 kap. 2 § HSLF-FS 2022:39.

sjukvården och tandvården. Läs mer om utredningsarbetet i Utreda barn och unga – handbok för socialtjänsten.

Möjligt att avvakta med information om att en utredning har inletts

Beslutet att inleda en utredning kan inte undanhållas för vårdnadshavaren, men i vissa situationer kan socialnämnden dröja något med att ge den informationen.³² Det måste då finnas särskilda skäl till att vårdnadshavaren inte informeras direkt om att en utredning har inletts.³³

Att avvakta med att informera vårdnadshavare om att en utredning har inletts kan enligt förarbetena vara aktuellt i följande fall:

- När vårdnadshavaren eller någon annan familjemedlem är misstänkt för övergrepp mot barnet, och polisutredningen befinner sig i ett känsligt läge. I en sådan situation behöver polisens och socialtjänstens utredningar samordnas.³⁴
- När barnet är misstänkt för att ha begått ett brott, och underrättelse till vårdnadshavaren om detta kan innebära ett stort men för brottsutredningen.³⁵
- När barnet själv har önskemål om att socialtjänsten ska avvakta med att underrätta vårdnadshavarna. Barnet kan ha vänt sig till socialtjänsten och berättat om förhållanden i hemmet som föranleder en utredning, men motsätter sig att vårdnadshavarna kontaktas. Barnet kan ha rymt eller kastats ut hemifrån, eller *har utsatts för hedersrelaterat våld*. I dessa lägen kan socialnämnden behöva tala med personer i barnets professionella nätverk, ha ytterligare samtal med barnet och i särskilt allvarliga fall planera för hur skyddet av barnet ska utformas innan vårdnadshavaren informeras om att en utredning har inletts.³⁶

En vårdnadshavare får enligt JO inte hållas ovetande under en längre tid om att en utredning pågår.³⁷ Om socialnämnden får kännedom om ett misstänkt brott mot ett barn enligt 3, 4 eller 6 kap. BrB eller enligt lagen med förbud mot könsstympning av kvinnor, och den misstänkte dessutom är en närstående, bör socialnämnden samråda med polis eller åklagare innan barnets vårdnadshavare underrättas om att en utredning har inletts.³⁸ Läs mer om detta i *Utreda barn och unga – handbok för socialtjänsten*.

³² Se prop. 2012/13:10 Stärkt stöd och skydd för barn och unga, s. 61 - 62.

³³ Se 11 kap. 2 § tredje stycket SoL.

³⁴ Se prop. 2012/13:10 s. 62.

³⁵ Se prop. 2012/13:10 s. 62.

³⁶ Se prop. 2012/13:10 s. 62.

³⁷ Jfr. JO:s ämbetsberättelse 1999/00 s. 243.

³⁸ Se AR SOSFS 2014:6.

Att ta kontakt med vårdnadshavare i en hederskontext kan öka risken för att barnet utsätts för påtryckningar om att inte prata med personer utanför familjen eller för bestraffande våld för att hen har varit i kontakt med socialtjänsten. Barnet kan också föras bort ur landet för att förhindra myndighetsingripanden. Det beror på att familjen kan uppleva själva kontakten med socialtjänsten som problematisk. Att samhället, genom skolan eller socialtjänsten, blandar sig i familjens angelägenheter kan uppfattas som en kränkning av familjens heder (2, 4, 7).

Höra barn utan vårdnadshavares samtycke

Vid alla åtgärder som rör barn ska i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa.³⁹ När en åtgärd rör ett barn ska barnet få relevant information och ges möjlighet att framföra sina åsikter. Om barnet inte framför sina åsikter, ska hans eller hennes inställning så långt det är möjligt klarläggas på annat sätt. Barnets åsikter och inställning ska tillmätas betydelse i förhållande till hans eller hennes ålder och mognad.⁴⁰

När socialnämnden bedömer att ett barn bör höras i en utredning, och barnet har uppnått den ålder och mognad som krävs för att själv bestämma om sin medverkan, har JO ansett att det är upp till barnet att bestämma huruvida något samtal ska hållas. Barnets medgivande är då en både nödvändig och tillräcklig förutsättning. Det innebär i sin tur att vårdnadshavarens samtycke till samtalet inte behöver inhämtas och att samtalet kan äga rum mot vårdnadshavarens vilja.⁴¹

Även om barnet inte har uppnått den ålder och mognad som krävs för att själv bestämma kan socialtjänsten, vid en utredning av huruvida socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd eller stöd, höra barnet utan vårdnadshavarens samtycke och utan att vårdnadshavaren är närvarande.⁴² I varje enskilt fall krävs omsorgsfulla överväganden från socialnämndens sida angående behovet av att höra barnet utan vårdnadshavarens medverkan eller samtycke. Någon regel om att vårdnadshavarens inställning ska kontrolleras före samtalet finns inte.

³⁹ Se artikel 3 i Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter, barnkonventionen. Principen om barnets bästa kommer även till uttryck i exempelvis 1 kap. 2 § SoL.

⁴⁰ Se artikel 12 barnkonventionen och 11 kap. 10 § första stycket SoL.

⁴¹ Jfr JO dnr 1510 - 2012, JO:s ämbetsberättelse 2006/07 s. 212 och prop. 2009/10:192 Umgängesstöd och socialtjänstens förutsättningar att tala med barn, s. 32 - 33.

⁴² Se 11 kap. 10 § tredje stycket SoL.

Vårdnadshavaren bör informeras om samtalet

Av 1 kap. 1 § och 3 kap. 5 § SoL följer att vårdnadshavaren bör informeras om samtalet innan det genomförs.⁴³ Det kan enligt förarbetena ofta vara av stor betydelse för barnets bästa att eftersträva ett samtycke av vårdnadshavaren, även om samtalet får genomföras utan samtycke. Socialtjänsten kan, till exempel i samband med diskussion om tid och plats för samtalet, informera om vad samtalet kommer att beröra och försöka få vårdnadshavaren att förstå vikten av att samtalet genomförs på ett sätt som är bra för barnet.⁴⁴

Bestämmelserna innehåller inte några regler om hur ett samtal med barn praktiskt ska genomföras i de fall vårdnadshavaren motsätter sig samtalet. Hur socialtjänsten då bör agera får avgöras utifrån förutsättningarna i varje enskilt fall. Att ta kontakt med barnet utan vårdnadshavarens vetskap, till exempel på väg hem från skolan, kan enligt förarbetena inte anses godtagbart. Att socialtjänsten har möjlighet att genomföra samtalet med barnet utan att vårdnadshavaren är närvarande betyder heller inte att samtalet måste genomföras på det sättet, utan det får avgöras från fall till fall.

Man bör vara lyhörd för både vårdnadshavarens och barnets synpunkter. Det är av särskild vikt att respektera den lojalitetskonflikt som barnet kan befinna sig i. Barnet får under inga förhållanden pressas på ställningstaganden och synpunkter. Det innebär att barnet har rätt – men ingen skyldighet – att delta i ett samtal med socialtjänsten.⁴⁵ Läs mer om detta i *Utreda barn och unga – handbok för socialtjänsten*.

Sekretess och möjligheten att begränsa vårdnadshavarens rätt till insyn

Enligt 26 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), OSL, gäller sekretess inom socialtjänsten för uppgift om en enskilds personliga förhållanden, såvida det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till denne lider men.

Huvudregeln är att en vårdnadshavare, i egenskap av part, har rätt att ta del av allt material som tillförs ett pågående ärende.⁴⁶ Denna rätt är dock inte oinskränkt. Av 10 kap. 3 § OSL framgår att en uppgift, en handling eller

⁴³ Jfr. prop. 2009/10:192 s. 19 och 33.

⁴⁴ Jfr. Prop. 2009/10:192 s. 33.

⁴⁵ Se prop. 2009/10:192 s. 18.

⁴⁶ Se 10 § förvaltningslagen (2017:900), FL, och 10 kap. 3 § OSL.

annat material inte får lämnas ut om det, med hänsyn till allmänt eller enskilt intresse, är av synnerlig vikt att sekretessbelagt material inte röjs. I sådana fall ska myndigheten på annat sätt upplysa parten om vad materialet innehåller. Detta ska ske i den utsträckning som behövs för att parten ska kunna tillvarata sin rätt och under förutsättning att det kan ske utan allvarlig skada för det intresse som sekretessen ska skydda.

Bestämmelser om i vilken utsträckning sekretessen till skydd för ett barn gäller i förhållande till en vårdnadshavare regleras i 12 kap. 3 § OSL. Huvudregeln är att sekretess gäller även i förhållande till vårdnadshavaren. Enligt bestämmelsen gäller dock sekretess *inte* till skydd för barnet i frågor som rör barnets personliga angelägenheter, vilka vårdnadshavaren har rätt och skyldighet att bestämma över enligt 6 kap. 11 § föräldrabalken (FB). Det är vårdnadshavaren som, i egenskap av barnets ställföreträdare i personliga angelägenheter, normalt utövar barnets befogenheter vad gäller rätten att ta del av och förfoga över sekretessen. De förpliktelser som innefattas i vårdnadsansvaret förutsätter att vårdnadshavaren har insyn i barnets angelägenheter. I förarbetena anges också att det, för förhållandet mellan föräldrar och barn, är mycket viktigt att relevanta uppgifter om barnet kan lämnas ut till föräldrarna.⁴⁷

Vårdnadshavarens bestämmanderätt minskar då barnet blir äldre. Om ett barn med viss mognad och omdömesförmåga själv har lämnat sekretessbelagda uppgifter till exempelvis en socialsekreterare, kan vårdnadshavaren inte göra anspråk på att få kännedom om dem utan samtycke från barnet. Det framgår av förarbeten till bestämmelsen i OSL. Någon fast åldersgräns för detta anges inte eftersom barn mognar och utvecklas så olika. Då barnet kommit upp i tonåren får det emellertid många gånger anses ha nått en sådan mognad att det bör åtnjuta visst skydd för sin integritet gentemot sina föräldrar.⁴⁸

Det finns emellertid situationer då sekretessen, enligt 12 kap. § 3 OSL, gäller i förhållande till vårdnadshavaren oavsett barnets ålder. Det gäller om det kan antas att den underårige lider *betydande men* om uppgiften röjs för vårdnadshavaren eller det annars anges i OSL. Det krävs enligt bestämmelsen att det men som kan befaras vid utlämnande ska vara betydande, till exempel att barnet kan skadas allvarligt psykiskt, fysiskt eller på annat sätt om uppgiften lämnas. Det torde i praktiken betyda att det ska finnas speciella skäl som tyder på att en uppgift om den underårige kan komma att missbrukas av vårdnadshavaren i något avsevärt avseende.⁴⁹

Sekretessregeln tar sikte på de mest angelägna fallen, där det kan finnas behov av att skydda barnet mot vårdnadshavaren. Det kan vara fråga om

⁴⁷ Jfr. prop. 1988/89:67 Om sekretessfrågor inom undervisningsväsendet m. m., s. 36.

⁴⁸ Jfr. prop. 1988/89:67 s. 36.

⁴⁹ Jfr. prop. 1988/89:67 s. 38. Se även prop. 2008/09:150 Offentlighets- och sekretesslag, s. 331.

särskilt integritetskänsliga uppgifter eller andra uppgifter som kan missbrukas av vårdnadshavaren på ett sätt som är allvarligt för barnet. Det är inte tillräckligt att barnet tycker att det är obehagligt eller tror att vårdnadshavaren kommer att vidta åtgärder som hen motsätter sig men som inte kan anses medföra betydande men för barnet.⁵⁰ Läs mer om detta i *Utreda barn och unga – handbok för socialtjänsten* samt i *Våld i nära relationer – handbok för socialtjänsten, hälso- och sjukvården och tandvården*.

I en hederskontext kan risken för våldsutsatthet öka om en vårdnadshavare får kännedom om vissa uppgifter som barnet har lämnat. Vid användandet av Heva kan information komma fram som därmed kan medföra en ökad risk för att barnet blir utsatt för grovt våld om vårdnadshavare får ta del av informationen. Det gäller särskilt barnets svar på frågor som rör hans agerande i förhållande till de begränsningar som hen har. Detta är viktigt att ha i åtanke när det övervägs om information ska delas med vårdnadshavare.

⁵⁰ Jfr. prop. 1988/89:67 s. 38.

Del 2: Anvisningar till Heva - frågeformuläret

Samtal med hjälp av Heva – frågeformuläret

Del 2 av manualen består av anvisningar till frågeformuläret. Delen börjar med ett mer generellt avsnitt med övergripande medskick. Efter det följer tre avsnitt som mer konkret handlar om motsvarande avsnitt i frågeformuläret: *Upptäckt av utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck, Barnets nuvarande situation* och *Bedöma risk för (fortsatt) utsatthet*.

Övergripande information inför samtalet med barnet

Att samtala med våldsutsatta barn kan vara en svår uppgift. När det gäller samtal med barn som är eller kan vara utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck kan samtalet innebära särskilda svårigheter. Det är viktigt att bygga en förtroendefull relation (27).

Vid användningen av bedömningsstödet kan det vara bra att inleda samtalet med mer generella frågor innan man kommer in på det som kan vara svårare att prata om. En bra början är att förklara vad som kommer att ske på mötet, vad man kommer att prata om och varför vissa frågor ställs. Det kan också vara en fördel att förklara socialtjänstens roll och uppdrag och att berätta hur exempelvis samverkan med andra aktörer, som skolan, kan gå till. Man kan också behöva förklara hur socialtjänstens kontakt med vårdnadshavaren går till.

Det är viktigt att ta regelbundna pauser och att inte skynda igenom frågorna. För en fylligare beskrivning av hur man kan samtala med barn, se Socialstyrelsens kunskapsstöd *Att samtala med barn*. Mer om barns delaktighet finns i *Utreda barn och unga – handbok för socialtjänsten*.

Hur våldsutsatta barn känner inför att berätta om sin utsatthet varierar. Det kan vara svårt för barn att berätta, särskilt i en hederskontext, där det kan vara tabu att prata om familjens angelägenheter med någon utomstående (3). För barn som är uppvuxna i ett hem eller kanske i en hel miljö där begränsningar enligt hedersnormer och våldsanvändning som uppfostringsmetod förekommer, kan det också vara svårt för barnen att se att de både behöver och har rätt till hjälp (3).

Det händer att barn berättar självmant och frågar efter stöd. En studie om barn som utreddes för omhändertagande av socialtjänsten i Sverige under 2009 visade att många av barnen själva vågade berätta om sin utsatthet och krävde stöd. I den studien berättade 71 procent av barnen självmant om våldsutsattheten (28).

Bedömningsstödet ska vara till hjälp i samtal med olika typer av barn, det är bland annat därför som stödet innehåller slutna och öppna frågor om alla områden som berörs. *För barn som har svårt att berätta* kan de detaljerade, slutna frågorna vara till hjälp. Syftet med frågorna är att få tillräckligt med information för att kunna bedöma barnets situation, även om barnet inte själv kan sätta ord på sin utsatthet och inte självmant berättar ingående om sin situation.

I ett möte med mer tystlåtna barn kan det också vara till hjälp att ta det extra lugnt i samtalet, prata om mindre känsliga frågor eller berätta lite själv – om socialtjänstens roll, och vad som kommer hända framåt (29). Om ett barn är väldigt slutet och inte beredd att prata om sin situation kan du försöka motivera honom eller henne. Det kan till exempel ske genom att ni pratar om hur hen helst vill ha det i sin familj och i sitt liv i övrigt. Det kan leda till en insikt om att den nuvarande situationen inte är önskvärd, att det kan finnas skäl till att öppna sig, prata och förhoppningsvis få hjälp till en förändring till det bättre.

Det är dock viktigt att du inte pressar barnet. Vill hen inte berätta så ska det accepteras. I sådana fall är det viktigt att signalera att man är på barnets sida och är beredd att lyssna senare, om barnet vill återkomma vid en annan tidpunkt (29).

När *barn berättar mer självmant* inom ramen för de öppna frågorna eller helt spontant är det viktigt att följa med i berättelsen (30) och inte mekaniskt följa frågorna i stödet. Om barnet till exempel berättar om fysiskt våld i början av samtalet ska hen få möjlighet att prata färdigt om det. Därefter kan man följa upp med öppna frågor och sen gå direkt till frågorna om fysiskt våld för att följa barnets tankeprocess. Vid en sådan situation kan de andra frågeområdena gås igenom senare. Även om det finns en logik bakom frågornas ordning är det viktigare att följa barnet när hen vill berätta om det som i stunden känns viktigast att prata om.

Tanken är att man till slut ska ha gått igenom hela stödet och ha täckt in alla frågor som finns där, men det betyder inte att alla frågor uttryckligen måste ställas. Svaren på flera av frågorna kan komma medan barnet berättar och de kan skrivas ner under tiden. I efterhand kan man fylla i de uppgifter som barnet har lämnat. Därefter, antingen efter en paus eller vid ett nytt möte, kan man gå igenom de frågor som inte är besvarade.

Barn som utsätts för våld av en närstående kan hamna i en lojalitetskonflikt. Det kan vara svårt att berätta negativa saker om någon som inte behandlar en väl men som man samtidigt älskar och känner sig älskad av. Ett barn som lever i en hederskontext kan dessutom känna skam över sitt beteende, till exempel om hen inte har hållit sig inom de strikt definierade gränser som familjen ritat upp. Ambivalensen inför det som sker kan leda till att barn tar tillbaka sina berättelser under processens gång (31). Detta måste inte betyda

att barnet inte berättade sanningen från början, utan det är många gånger snarare ett typiskt symptom på att vara våldsutsatt av någon som man har en nära relation till och befinner sig i en beroendeställning till.

Förberedelser, samtalet och efterarbetet

Innan du börjar samtalen med barnet bör du ha läst avsnittet Heva – innehåll och användning och hela del 1 i manualen.

Därpå följer tre avsnitt i manualen som speglar frågeformuläret. Dessa delar är: Upptäckt, Barnets nuvarande situation och Risk för (fortsatt) utsatthet av hedersrelaterat våld.

Inför varje samtal planerar du vilken del/vilka delar som ska gås igenom och läser delen/delarna i både manualen och frågeformuläret.

Efter varje samtal tar du manualen till hjälp för att sammanfatta svaren och går eventuellt igenom stödet och ser om du redan har fått spontana svar på frågor som kommer senare. De svaren kan du fylla i redan nu och du behöver inte fråga barnet igen.

Frågorna kan behöva anpassas efter barnets mognad och språkkunskaper

Du kan behöva anpassa frågorna i frågeformuläret efter barnets mognad och språkkunskaper. Ibland kan tolk behövas. Det är viktigt att tolken är neutral både i förhållande till den våldsutsatta och till den som utövar våldet. En annan förutsättning för att barnet ska känna sig tryggt är att hen litar på tolken. I fall där du misstänker hedersrelaterat våld kan en telefontolk vara ett alternativ eftersom det ger möjlighet till anonymitet.

Upptäckt av utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck

Avsnittet om Upptäckt av utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck innehåller konkreta anvisningar till motsvarande avsnitt i Heva – frågeformuläret. I detta avsnitt hittar du information om varför frågorna ställs, hur du ska ställa frågorna och hur du ska sammanställa och tolka svaren. För att få bäst nytta av manualen när du förbereder samtalen, ha frågeformuläret nära till hands medan du går igenom det följande avsnittet.

Frågorna under *Upptäckt* syftar till att ta reda på om barnet är utsatt för just *hedersrelaterat våld*. Dessa frågor kan användas om det till exempel är klarlagt att det finns en oro för barnet och en misstanke om hedersrelaterat våld utan att den informationen bedöms som tillräcklig för att direkt påbörja en närmare kartläggning av hur barnet är utsatt och om det finns en risk för (fortsatt) utsatthet.

Att frågorna under upptäckt handlar om begränsningar och måsten bygger på att vi vet att barn i en hederskontext växer upp med striktare regler och plikter än barn utanför en hederskontext (3, 32). Frågorna tar sikte på att identifiera utsatthet för just hedersrelaterat våld.

Om det redan är klarlagt att barnet är utsatt för hedersrelaterat våld och förtryck ska du hoppa över upptäcktsdelen och gå direkt på nästa del – Barnets nuvarande situation.

Sammanställning

I sammanställningen koncentreras det som kommit fram genom upptäcksfrågorna till det som är viktigast för att förstå barnets situation.

Sammanställningen ska bygga både på din professionella erfarenhet och på det som är mest betungande för barnet, enligt hens egen upplevelse. Det är därför viktigt att återkoppla sammanfattningen till barnet så att hen kan känna sig delaktig och få en försäkran om att de delar som upplevs som centrala för hen inte saknas i sammanfattningen.

Gör gärna en punktlista, det blir då lättare att se vilka frågor du kan hoppa över när begränsningarna belyses närmare i nästa del som handlar om kartläggningen av barnets situation. Sammanställningen gör du efter mötet med barnet, återkopplingen till barnet gör du vid nästa möte eller efter en paus om ni fortsätter samtalet efteråt.

Bedömning – hur ska svaren tolkas?

Efter sammanställningen bedömer du om de måsten och begränsningar som barnet lever med är utmärkande för en hederskontext, alltså om barnet verkar vara utsatt för just hedersrelaterat våld och förtryck.

I relationen mellan föräldrar och barn är både måsten och begränsningar ofta nödvändiga. Frågorna i stödet siktar på att synliggöra måsten och begränsningar som kan vara orimliga i förhållande till barnets ålder och mognad och som orsakar lidande i stället för att skydda och skapa trygghet. Nedan ges en fylligare beskrivning av vad du behöver vara uppmärksam på när det gäller begränsningar och måsten i en hederskontext. Du kan också ha hjälp av att gå tillbaka till definitionen av hedersrelaterat våld och förtryck som presenteras tidigare i manualen.

Måsten

Om barnet är utsatt för hedersrelaterat våld kommer det antagligen att framkomma att barnet lever med måsten och begränsningar som inte framstår som åldersadekvata och som kan leda till alltför stora inskränkningar i barnets liv. Dessutom kommer i hög grad det som barnet *måste* göra att överensstämma med strikt definierade könsroller. Exempelvis kan flickor behöva hjälpa till mycket hemma genom att passa syskon och utföra hushållsarbete i en utsträckning som är alltför stor i förhållande till deras ålder. Pojkar, å sin sida, kan vara tvungna att kontrollera sina syskon vad gäller deras utseende (t.ex. hår, kläder, smink) och deras beteende så att det överensstämmer med släktens hedersnormer. Uppgiften att kontrollera andra kan även krävas av flickor.

Det kan också framkomma att barnet är utsatt för pressen att vara en ”riktig” pojke eller flicka, att exempelvis tvingas ha en viss frisyr och ägna sig åt vissa sysselsättningar. Så kan det till exempel vara för hbtqi-personer, där familjen börjar tycka att barnet inte passar in i den ”rätta” rollen för pojkar respektive flickor. Det kan handla om hur barnet ser ut och betar sig och vem barnet kan tänka sig att bli kär i.

Begränsningar

Begränsningar som typiskt förekommer i en hederskontext är kopplade till att förhindra sex före äktenskapet, speciellt för flickor. Begränsningar är i regel mycket bredare än förbud kring själva handlingen. De rör många beteenden som anses kunna leda till sex före äktenskapet, även om de verkar vara långt ifrån att faktiskt ha sex. Det kan röra allt från regler om klädsel till förbud att umgås med kompisar som föräldrarna anser som olämpliga, eller regler om att inte ha en partner. Begränsningar kring en partner kan

också finnas för pojkar. Att vara homosexuell anses ofta som särskilt skamligt i en hederskontext. För båda könen kan begränsningar i en hederskontext omfatta såväl mindre, vardagliga beslut, som större livsval.

Delar av dessa begränsningar och måsten som upptäcktsdelen syftar till att synliggöra kan också förekomma utanför en hederskontext, även om den tydliga kopplingen till könsroller och kontroll av sexualitet är en indikator för hedersrelaterat våld. Är du osäker på huruvida olika begränsningar handlar om hedersrelaterat våld eller inte, kan det vara till hjälp att gå tillbaka till definitionen av hedersrelaterat våld i del 1 och jämföra barnets svar med vad som presenteras där.

Motivationen till begränsningarna

För att få fram en tydligare bild av huruvida det handlar om hedersnormer eller inte, ställs dessutom två följdfrågor om *hur föräldrarna eller andra i barnets närhet motiverar sina begränsningar och måsten*. I en hederskontext handlar begränsningarna om att bevara hedern eller om att återupprätta den. Barnet och familjen använder mindre ofta ordet heder. I stället används ofta omskrivningar, som till exempel: ”de vill inte att folk ska prata”, ”det kan komma rykten”, ”det är viktigt att jag är en bra flicka/pojke”.

Sammanfattande bedömning inom upptäckt

Frågor vars svar kan indikera hedersvåld i delen om upptäckt:

- Går begränsningarna och måstena utöver dem som kan anses vara rimliga för barn i den aktuella åldersgruppen?
- Handlar begränsningarna och måstena om strikt definierade könsroller eller om begränsning av sexualitet?
- Visar begränsningarna och måstena att det är ett större kollektiv som bestämmer över saker som barnet borde få bestämma över själv eller ha ett större inflytande över?
- Är det flera personer som står bakom begränsningarna och måstena som barnet måste förhålla sig till?
- Motiveras begränsningarna och måstena av den/dem som satt upp dem med att det gäller att bevara ett gott rykte, att vara en bra flicka/kvinna eller en bra pojke/man?

Speciellt den andra punkten kan vara till hjälp för att urskilja utsatthet av hedersvåld. Punkt ett kan förekomma även utanför en hederskontext, av föräldrar som är överdrivet strikta mot barnet. Punkt tre kan vara svår att svara på för barnet eftersom de som begränsar barnet kanske inte är tydliga i

sina motiv. Det är också möjligt att barnet inte har varit uppmärksam på det. Därför ska det inte läggas ett stort fokus på att visa intentionen att bevara eller återskapa heder i den situationen. Karaktären av måstena och begränsningarna är det mest centrala.

Gå igenom de tre punkterna i din bedömning, alltså begränsningar, måsten och motivation, och skriv sen ner huruvida bilden sammanfattningsvis leder till bedömningen att utsattheten handlar om utsatthet för hedersrelaterat våld eller att den inte gör det.

OBS!

I anslutning till delen om upptäckt behöver du ha i åtanke att det är viktigt att säkerställa att barnet får det skydd som eventuellt behövs. Du kan också behöva överväga en polisanmälan om du misstänker att barnet är utsatt för hedersrelaterat våld (se avsnitten Barnets säkerhet vid användning av Heva och Polisanmälan och samverkan ovan).

Barnets nuvarande situation – hur du ställer frågorna och sammanställer svaren

Avsnittet om barnets nuvarande situation innehåller konkreta anvisningar till motsvarande avsnitt i Heva – frågeformuläret. Här förklaras varför frågorna ställs och hur du ska ställa frågorna och sammanställa svaren (tolkning av svaren i förhållande till risk för [fortsatt] utsatthet behandlas i nästa avsnitt).

För att få bäst nytta av manualen när du förbereder samtalen med barnet och sammanställer svaren bör du ha frågeformuläret nära till hands när du går igenom det följande avsnittet.

Nedan beskrivs de fem områden för kartläggningen av barnets nuvarande situation som också ligger till grund för bedömningen av fortsatt våldsutsatthet som tas upp i nästa avsnitt. Område 1 är ämnat att ge dig ett mer generellt intryck av hur barnet mår. Det kan exempelvis visa sig att hen behöver hänvisas till hälso- och sjukvården. Områdena 2–5 handlar om att kartlägga barnets nuvarande situation och kan kopplas till risk för (fortsatt) utsatthet för hedersrelaterat våld. På vilket sätt respektive område relaterar till (fortsatt) utsatthet beskrivs närmare i nästa avsnitt.

De områden som berörs under kartläggning och bedömning av fortsatt risk för utsatthet för hedersrelaterat våld är:

1. Barnets mående
2. Nätverket och familjens bakgrund
3. Begränsningar, kontroll och barnets agerande
4. Kränkningar och hot
5. Fysiskt våld

Efter en kort anvisning om vad man ska tänka på mer generellt när frågorna ställs presenteras de olika områdena var för sig. Presentationerna tydliggör varför frågorna ställs och underlättar när du ska sammanfatta svaren.

Utöver de uppgifter som framkommer i samtalet med barnet kan det vara av värde att undersöka om det föreligger andra omständigheter som kan vara kopplade till (fortsatt) utsatthet för hedersrelaterat våld för barnet, som till exempel:

- Tidigare anmälningar till socialtjänsten om barnet eller syskon till barnet
- Bristande tillit till myndigheter
- Bristande förankring i samhället

Att tänka på när frågorna ställs

Som tidigare nämnts innehåller Heva många slutna, precisa frågor. De är främst tänkta som ett stöd vid samtal med barn som är tystlåtna och/eller har svårt att prata om det som behöver komma fram. Om ett barn berättar självmant kan en del av frågorna komma att besvaras i barnets flöde och då behöver du inte uttryckligen ställa de frågorna.

Om det för ett visst barn passar bättre att ställa mer öppna frågor samtidigt som ni går igenom frågeformuläret, går det också bra. Det är inte nödvändigt att ställa frågorna exakt så som de är formulerade, så länge du får de uppgifter som efterfrågas. Det viktiga är att täcka in det som står inom varje område.

Alla tabeller med frågor finns också i ett formulär som du kan ge till barnet att fylla i själv. Där är tanken att ni stannar inom ett ämne, alltså att barnet fyller i tabellen för det området som ni ska prata om och ger den ifyllda tabellen tillbaka till dig. Sedan pratar ni vidare om hans svar och du ställer de öppna följdfrågorna som följer tabellen. Låt inte barnet fylla i alla tabeller efter varandra, då blir hen för ensam med frågorna och flödet i samtalet störs.

Det finns forskning som visar att rädsla, som antingen gäller den egna personen eller andra familjemedlemmar, kan vara en viktig drivkraft för barn att prata med en utomstående om utsattheten hemma (33). Det har också visat sig att den utsattas uppfattning om framtida våldsutsatthet kan stämma väl med den faktiska risken (2, 34, 35), även om våldsutsatta ibland kan underskatta faran i den egna situationen (36). Det är därför viktigt att fånga upp rädslan och uppmuntra barnet att berätta. Av det skälet återkommer frågor om huruvida barnet känner rädsla eller oro för något i olika delar av Heva. Svaren kommer att bli viktiga när du bedömer framtida risk för (fortsatt) utsatthet för hedersrelaterat våld. Under avsnittet om tolkning av svaren när det gäller framtida utsatthet diskuteras barnets rädsla och hans egen uppfattning om situationen närmare.

De fem områdena i kartläggningen av barnets nuvarande situation

Nedan följer en genomgång av de olika områden som kan vara till hjälp för att förstå varför vissa frågor ställs och hur du bäst sammanfattar svaren.

I alla de fem områdena är frågorna ordnade på så sätt att de börjar med företeelser som är mindre farliga eller allvarliga och går mot mer farliga eller allvarliga företeelser. Därför är det särskilt viktigt att du är uppmärksam på jakande svar i slutet av varje område, och att du tar med dessa i din sammanställning och beaktar dem vid din bedömning.

För varje område finns det i slutet en öppen fråga om huruvida barnet vill tillägga något som rör det aktuella området och som inte fångats upp av de ställda frågorna. På det sättet kan du få uppgifter som inte ingår i det som enligt senaste tillgängliga kunskap förekommer bland många som är utsatta för hedersrelaterat våld. Du får alltså möjlighet att både fånga upp sådant som vi vet ofta förekommer i en hederskontext och sådant som är viktigt för just det aktuella barnet.

Varje område innehåller ett antal frågor och ett utrymme för en sammanfattning av svaren. Tanken är att du går igenom frågorna med barnet och därefter sammanfattar svaren på egen hand under en paus eller efter mötet. Om du har gått igenom alla frågor i ett område med barnet och ni ska fortsätta samtalet så hoppar du bara över sammanfattningen och går vidare till nästa område. Sammanställningen av svaren från de genomgångna områdena gör du i en paus eller efter mötet.

När du har sammanfattat svaren återkopplar du till barnet vid nästa möte eller efter pausen. På så sätt säkerställer du att du inte har missförstått barnet, samtidigt som hen får möjlighet att tillägga eller betona aspekter som hen tycker är särskilt viktiga.

1. Barnets mående

Den del där barnets nuvarande situation kartläggs inleds med frågor om barnets mående och skälen till det är att:

1. det är viktigt att först av allt få veta hur barnet mår i sin nuvarande situation
2. olika undersökningar har visat att barn som lever i en hederskontext mår betydligt sämre än barn generellt (32, 37).

När du går igenom de slutna frågorna med barnet ska du alltid vara uppmärksam på barnets reaktion, eftersom den kan ge en fingervisning om vad som är särskilt besvärande eller plågsamt för barnet. Detta har du anledning att ta upp i en eller flera följdfrågor.

Att fråga om självskadebeteende och självmord kan vara svårt, även om barnet inte har upplevt det själv. Det kan vara bra att inleda dessa frågor med att säga någonting som: *”Jag förstår att det kan vara svårt att prata om det som jag nu ska fråga dig om”*.

Sammanställning

När du har gått igenom alla frågor med barnet, sammanställer du svaren på egen hand. Du kan göra det i en paus eller efter avslutat samtal. Återkoppla sedan till barnet så att hen kan rätta till det som du kanske har missförstått och kan lägga till sånt som hen tycker är viktigt.

När ni pratar om barnets mående kan det vara läge att ta upp strategier för att hantera till exempel oro och ångest eller sömnsvårigheter. En möjlig ingång kan vara att fråga barnet vad hen själv tycker kan hjälpa mot ångest eller vad hen mår bra av.⁵¹

Sammanställningen kan se väldigt olika ut från barn till barn. Vissa har kanske liknande svar på flertalet frågor, som att de ibland känner sig trötta, har svårt att koncentrera sig och har ont i magen. Andra kan ha besvär som sticker ut.

2. Begränsningar, kontroll och barnets agerande

Frågorna kring begränsningar, kontroll och barnets agerande kan ge en fylligare beskrivning av hur barnet har det, både i vardagen och när det gäller större livsval.

Om du har gått igenom frågorna i upptäckts-delen med barnet kan många av frågorna om begränsningar, kontroll och barnets agerande redan har besvarats där. Fyll i så fall i det som redan har besvarats innan du går vidare och ställ bara de frågorna där det fortfarande saknas svar.

Frågorna skiljer sig på flera sätt från frågorna inom områdena som kommer efter. Samtidigt som psykiskt och fysiskt våld över huvud taget inte ska förekomma gentemot ett barn behövs det ändå vissa begränsningar i uppfostran. Och det är också vanligt att barn, speciellt i tonåren, tänjer på- eller testar gränser, vilket kan leda till konsekvenser från föräldrarnas sida. Ett jakande eller nekande svar om begränsningar, överträdelser av dessa och om påföljder säger alltså inte så mycket i många av dessa frågor. Av det skälet är svarsalternativen öppna och lämnar utrymme för berättande och följdfrågor.

Varje fråga består av en del om begränsningar och kontroll, och en del om barnets agerande, vetskap av andra och (möjliga) påföljder. Det är tio öppna frågor, där de första handlar mer om barnet själv och vad hen får göra. De följande frågorna blir mer och mer av relationell karaktär, de handlar alltså om vad barnet får göra tillsammans med eller i relation till andra. Vidare är frågorna uppbyggda så att överträdelser av regler som tas upp i de första frågorna oftast leder till mindre allvarliga påföljder, medan de senare frågorna tar upp överträdelser som kan ses som de mest allvarliga, alltså frågan om pojkvän eller flickvän. Frågorna 9 och 10 är uppsamlingsfrågor.

⁵¹ För att titta lite närmare på coping-strategier för tonåringar som inte mår bra, se till exempel <https://www.umo.se/Att-ma-daligt/>

Om ungdomen kan använda sin mobil och/eller internet utan närmare övervakning, kan hen också titta där själv.

Sammanställning

I sammanställningen koncentreras den insamlade informationen till det som är mest viktigt att förstå om barnets situation.

Det kan vara bra att dela upp svaren i grupper: Begränsningar och kontroll, barnets agerande, om det är känt och möjliga påföljder. På så vis blir dessa aspekter mer renodlade i sammanfattningen.

Begränsningar och kontroll

Viktigast är här att få med de begränsningar som är mest inskränkande för barnet. Frågor att besvara när det gäller sammanställningen av begränsningarna är:

- Vilka områden är barnet begränsad i?
- Finns det vissa områden som är särskilt besvärande för barnet? Vilka är de i så fall?

Barnets agerande

Barnet kan förhålla sig till begränsningarna på olika sätt. Frågor att besvara när det gäller agerande:

- Håller sig barnet inom ramen för begränsningarna? Gäller det alla begränsningar eller bara vissa?
- Gör barnet dolt motstånd? Mot vilka begränsningar?
- Vet ingen vad barnet gör? Vet någon – i så fall vem? Finns det ”bevis”, t.ex. bilder, sms eller liknande?
- Gör barnet öppet motstånd?

Även om den övergripande bedömningen av risk görs först i slutet av Heva är det viktigt att här vara uppmärksam på frågorna om vem barnet träffar och om hen har en romantisk relation, alltså en pojkvän eller flickvän.

OBS!

Om barnet har en partner kan det leda till bestraffande våld av grov karaktär om det blir känt för dem som utövar våldet. Även om de våldsutövande ännu är ovetande om att det finns en partner, kan det senare komma fram. Risken ökar om någon annan vet eller om det finns någon form av ”bevis”, såsom bilder, brev, sms eller liknande. Att barnet olovandes har en romantisk relation kan alltså leda till en akut fara för bestraffande våld när relationen kommer till föräldrarnas kännedom. Var här uppmärksam på barnets egen uppskattning och/eller rädsla för möjliga påföljder. Ha också i åtanke att barnet snarare är benägen att underskatta risken än att överskatta den.

Faktiska och uppskattade påföljder

Påföljder är centrala när det gäller att bedöma barnets situation och hans möjlighet att tänja på eller förhandla om gränser med till exempel sina föräldrar. Frågorna är som beskrivet ovan anordnade så att det i regel blir mindre påföljder för överträdelser i början av avsnittet medan frågorna längst ner handlar om överträdelser som kan leda till allvarlig bestraffning. Frågor att besvara när det gäller påföljder:

- Har barnet överträtt begränsningar och blivit bestraffat? På vilket sätt?
- Är barnet rädd för vissa påföljder eller ser vissa bestraffningar som sannolika? Vilka bestraffningar kan det vara? Har någon hotat barnet med det? Har barnet bevittnat sådana påföljder, kanske för syskon eller andra släktingar?

Återkoppling till barnet – att särskilt tänka på

När du pratar med barnet – vid nästa samtal eller efter en paus – och återkopplar sammanfattningen, är det viktigt att ha vissa saker i åtanke: Barn som är uppvuxna i en kontext av hedersrelaterat våld och förtryck har ofta internaliserade skuld- och skamkänslor från sin omgivning. Många får regelbundet höra att de betar sig fel och får ta emot nedsättande kommentarer. I mötet med barnet är det därför viktigt att du är tydlig med att det inte är barnets fel att hen ibland känner sig tvungen att inte säga sanningen till exempelvis sina föräldrar och inte kan hålla sig inom de strikta givna ramarna.

Det är samtidigt viktigt att undvika att fördöma dem som står för begränsningarna så att barnet inte ska behöva hamna i en lojalitetskonflikt under samtalet.

3. Nätverket och familjens bakgrund

Som ovan beskrivits utmärks hedersrelaterat våld, jämfört med exempelvis annat våld i nära relationer, av att våldet utövas eller åtminstone stöds av flera personer. Du behöver därför titta närmare på de personer som omger barnet, både familjen och det bredare nätverket. På så vis kan du få viss kunskap om vem/vilka som barnet eventuellt behöver skyddas ifrån och vem/vilka som kan vara ett stöd för barnet.

Att arbeta gemensamt med nätverkskartan kan kännas betryggande för barnet. Att få en överblick över relationerna och de människor som barnet har runt omkring sig kan ge barnet en ökad känsla av kontroll i en annars ofta skrämmande situation.

Nätverkskartan

Nätverkskartan fyller du i tillsammans med barnet, till skillnad mot de andra delarna i stödet som du i regel fyller i själv under samtalet.

Nätverkskartan ska ge en bild av alla viktiga personer i barnets liv, såväl de som utgör ett hot som de som ger stöd eller anses vara neutrala. Kartan visar hur nära varje person står barnet.

För att få en överblick över de olika områdena innan ni börjar fylla i nätverkskartan kan det vara bra att först göra en lista med de olika områdena innan du skriver in dem i kartan.

Så här ska ni fylla i nätverkskartan:

- *Börja med personer som är särskilt betydelsefulla för barnet*, dvs. både de personer som hen känner rädsla eller oro inför och de som är ett viktigt stöd.
- Skriv in personernas *namn och relation till barnet*, t.ex. mamma eller kompis.
- *Ju närmare en person är barnet, desto närmare den inre cirkeln ska personen placeras*. Med nära menas här en nära relation, inte en geografisk närhet. Om en person bor längre bort eller i utlandet antecknas det i kartan. Bor personen i Sverige skrivs bostadsorten in och bor personen utomlands skrivs boendelandet in. Var personerna befinner sig är inte bara viktigt för den aktuella bedömningen av situationen utan också senare, till exempel om barnet behöver placeras utanför hemmet. Det är då till stor hjälp att ha en överblick över var olika personer i barnets nätverk befinner sig.
- *Om personen utgör ett klart stöd eller står för hot, kontroll eller våld markeras personen med färg*. Tydliga stödpersoner kan till exempel markeras med grönt, personer som uppfattas som ett hot kan markeras med rött. Många gånger är det inte helt tydligt huruvida en person upplevs som ett stöd eller ett hot och vissa personer kan dessutom uppfattas som både och. Det sistnämnda gäller exempelvis en våldsutövande förälder som kan vara kärleksfull i andra sammanhang. Du bör aldrig pressa barnet att ta ställning i den frågan. Dels behöver det inte markeras så tydligt i nätverkskartan, dels kan relationen till en våldsutövande som man har en nära relation till vara svår att kategorisera. Det kan hållas öppet och barnet behöver inte ta ställning till huruvida personen utgör ett stöd eller ett hot.
- *Man kan återkomma till nätverkskartan senare under utredningen*. Personernas roller kan allteftersom bli tydligare och då kan du markera var de står när det exempelvis gäller begränsningar för barnet eller fysiskt våld.

- *Det kan under utredningen uppdagas att flera personer utgör ett hot. Om dessa personer inte nämndes när nätverkskartan fylldes i ska de läggas till allt eftersom och markeras med röd färg.*

Familjens bakgrund

Frågorna om familjens bakgrund skiljer sig på vissa sätt från frågorna om begränsningar, kränkningar och fysiskt våld. Frågorna om kränkningar och om hot och fysiskt våld kan visa på missförhållanden som både finns för närvarande och som antagligen kommer att fortsätta. Frågorna om familjens bakgrund handlar inte främst om nuvarande missförhållanden när det gäller barnet. Dessa frågor ställs för att få en uppfattning om risken för framtida utsatthet för negativ/hotfull/farlig behandling som andra i familjen utsatts för. Frågorna handlar alltså om möjliga våldshandlingar som ännu inte har inträffat. Trots det ska bara svaren sammanställas i detta steg. En bedömning av eventuell framtida utsatthet sker först i nästa steg.

Sammanställning

I denna sammanställning skriver du in de personer som är viktiga när det gäller både hot och stöd för barnet. Frågor som kan vara till hjälp vid sammanställningen:

- Vem/vilka utgör ett tydligt hot eller stöd för barnet? Var befinner sig den/de personen/personerna?
- Väljer personer i familjen vanligtvis sin livspartner själva?
- Finns det andra i familjen som har bestraffats för att de inte har hållit sig till de gällande reglerna? Vilka typer av bestraffningar har förekommit?
- Förekommer det våld mellan föräldrarna?
- Känner föräldrarna ett krav från omgivningen när det gäller deras rykte eller anseende?

4. Kränkningar och hot och 5. fysiskt våld

Svaren kring kränkningar och hot (som också kan betecknas som psykiskt våld) och fysiskt våld skiljer sig från svaren som diskuteras ovan genom att de kan tydas mer i enlighet med vad vi vet om våld i nära relationer.

Begränsningar, som innebär bestraffningar om de överträds, är mer utmärkande för hedersrelaterat våld och förtryck. Också att man behöver kartlägga nätverket kring barnet är tydligt kopplat till ett det handlar om hedersrelaterat våld – som i regel utövas eller åtminstone stöd av ett kollektiv.

De uttryck för psykiskt och fysiskt våld som behandlas under områdena fyra och fem i formuläret överlappar till stor del med uttryck för våld i nära relationer generellt.

Det finns flera frågor om avståndstagande från barnet, till exempel att barnet blir ignorerat eller får höra att ”du är inte min dotter/son”. Denna aspekt är särskilt komplicerad eftersom ett tydligt avståndstagande från barnet kan stå för olika saker.

Det kan, till exempel efter regelöverträdelser, vara ett försök att rädda familjens heder genom att man utåt visar att barnet bestraffas genom att bli utstött. Distanseringen kan alltså vara ett försök att slippa ta till mer drastiska steg. Men det kan också tyda på att vissa familjemedlemmar förbereder sig för att utsätta barnet för grövre våld, till och med mord. Eftersom steget att utsätta en dotter, syster eller släkting för grovt våld är svårt att ta, är det inte ovanligt att distansering föregår dådet (7).

Eftersom distansering är så känsligt, och dessutom kan stå för olika saker, behandlas den slutna frågan längre ner i formuläret mer ingående i en öppen fråga. På så sätt kan du få en bättre uppfattning om vilken typ av distansering det kan handla om – en distansering som ska *förhindra* en grövre våldshandling eller en distansering som är en *förberedelse* för en sådan våldshandling.

Vidare finns det en del frågor under *Fysiskt våld* som handlar om aspekter som mer generellt rör den/de våldsutövande, som tillgång till vapen, missbruk eller arbetslöshet (38). Frågorna är placerade i slutet eftersom det i det läget bör finnas en vetskap om vem eller vilka som utövar våld.

Tillgång till vapen⁵² är en faktor som personer som är utsatta av hedersrelaterat våld har tagit upp, till exempel i samband med att de berättat att en släkting umgås i kriminella kretsar. Vetskapen om att släktingen har tillgång till vapen kan användas som ett indirekt hot mot den utsatte för att hen ska hålla sig inom ramen för de begränsningar som familjen har bestämt.⁵³

För de slutna frågorna i områdena *Kränkningar och hot* och *Fysiskt våld* finns flera svarsalternativ som kan behöva en förklaring. Svarsalternativen ”någon gång” eller ”upprepade gånger” kan förtydligas med exempel:

- Någon gång = någon enstaka gång under det senaste halvåret
- Flera gånger = någon gång eller några gånger i månaden
- Ofta = från någon gång i veckan till dagligen

⁵² Med vapen menas här inte vanliga vardagsföremål som kan användas som vapen, som saxar eller köksknivar som finns i alla hushåll, utan föremål som exempelvis skjutvapen.

⁵³ Detta kom fram i ett möte med praktiker den 29 september 2020. För en mer grundlig genomgång av hur informationsinhämtning från praktiker och experter har gått till, se regeringsrapporten till projektet.

Svarsalternativet ”ofta” rymmer alltså en större variation än de andra alternativen. Om svaret ”ofta” återkommer kan det vara bra att följa upp på vilken nivå svaren ges. Menas flera gånger under en vecka eller snarare varje dag eller flera gånger om dagen?

Sammanställning av kränkningar och hot

I sammanställningen sammanfattar du huruvida psykiskt våld förekommer, karaktären på våldet och hur ofta det förekommer. Vissa svar förtjänar extra uppmärksamhet, det gäller frågorna om distansering och om direkta hot om våld eller bortförande. Frågor som kan hjälpa dig att strukturera informationsmängden är:

- Vilken typ av psykiskt våld förekommer gentemot barnet? Är det mest hot eller kränkningar av olika slag eller bådadera?
- Hur ofta förekommer kränkningar eller hot?
- Har det uttalats mer konkreta hot om våld eller bortförande?
- Vem är det som utövar våldet mot barnet?
- Är det något som verkar särskilt svårt för barnet?
- Är det så att någon eller några i barnets omgivning distanserar sig från hen? På vilket sätt sker det?

Sammanställning av fysiskt våld och av uppgifter om våldsutövarna

I sammanställningen sammanfattar du huruvida fysiskt våld förekommer, dess karaktär och hur ofta det förekommer. Grövre våld förtjänar extra uppmärksamhet. Frågor som kan vara till hjälp i att strukturera informationsmängden:

- Vilken typ av fysiskt våld förekommer gentemot barnet?
- Hur ofta förekommer våldet?
- Har grövre våldshandlingar begåtts mot barnet?
- Vem är det som utövar våldet mot barnet?
- Är det något som verkar särskilt besvärande för barnet?

Bedöma risk för (fortsatt) utsatthet – så tolkar du svaren

I detta avsnitt om risk för (fortsatt) utsatthet inhämtar du inga nya uppgifter från barnet. Vid tolkningen går du tillbaka till dina sammanställningar av barnets svar och arbetar alltså med uppgifter som redan finns.

Avsnittet handlar om hur du kan tolka svaren när det gäller risken för (fortsatt) utsatthet av hedersrelaterat våld och förtryck. Risken för framtida våldsutsatthet som kan fångas upp med hjälp av Heva inbegriper olika uttryck för hedersrelaterat våld och förtryck. Det kan alltså handla både om mer generella risker som risk för fortsatt utsatthet för fysiskt våld och om mer tydligt avgränsade företeelser som risk för bortförande med syftet att tvinga barnet till giftermål.

Området *Barnets mående* skiljer sig från de andra områdena genom att måendet inte kopplas till en risk för fortsatt utsatthet. Här handlar det om att bedöma om barnet behöver stöd för sitt mående, om hen behöver hänvisas till någon annan, exempelvis hälso- och sjukvården, och om att få ett generellt intryck av hur barnet påverkas av sin nuvarande situation.

Sambanden mellan de fyra övriga områdena och en fortsatt utsatthet är delvis dokumenterade i forskningslitteratur. Det gäller framför allt de aspekter som är gemensamma för våld i nära relationer och hedersrelaterat våld. Andra aspekter, särskilt några som kan anses specifika för hedersrelaterat våld, är inte lika beforskade, även om också dessa i regel förekommer i olika studier. För de aspekter som är mer specifika för just hedersrelaterat våld har därför inte bara forskning, utan också rapporter eller möten med experter och praktiker som har träffat många utsatta tjänats som kunskapskälla.⁵⁴

Heva stödjer dig i en bedömning av risk för fortsatt utsatthet av *kvalitativ karaktär*. Svaren kommer därför inte att räknas ihop till en nivå som kan uttryckas med ett ord eller en siffra. Manualen ger dig i stället stöd i att få en bättre förståelse för varför vissa uppgifter har inhämtats och därmed också för hur svaren kan tolkas. Efter bedömningen av varje område för sig görs en sammanfattande bedömning av barnets nuvarande situation och risken för (fortsatt) utsatthet för hedersrelaterat våld i form av scenarier.

⁵⁴ För att få en mer ingående bild av hur informationen har inhämtats för att konstruera stödet, se regeringsrapporten *Bedömning av hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i nära relationer. Stöd till socialtjänst och hälso- och sjukvård* (2021).

Frågor som leder bedömningen av alla områden:

- Bedömer du att den nuvarande utsattheten kommer kvarstå eller att den kommer att utvecklas i en viss riktning?
- Vilka tecken tyder på att utsattheten kommer att vara densamma eller utvecklas åt ett eller annat håll?
- Ser du tecken på mer konkreta risker för företeelser om inte ännu har inträffat, som till exempel att barnet kan bli bortfört ur landet eller kommer att utsättas för grövre fysiskt våld på grund av att hen har överträtt vissa begränsningar?

Övergripande – ta barnets rädsla på allvar

Forskning har visat att den utsattas uppskattning av risken för fortsatt utsatthet och hens rädsla för framtida våld utsatthet kan vara en bra indikator när det gäller våld mellan vuxna (2, 34, 35).

Vi vet också att när det gäller våld i nära relationer kan en så kallad normaliseringsprocess ske, vilket innebär att den utsatte vänjer sig vid våldet till en viss grad (39). De utsattas uppskattningar av risken för utsatthet i framtiden har alltså visat sig stämma väl många gånger, men det är ändå bra att ha i åtanke att den utsatte tenderar att snarare *underskatta* risken än *överskatta* den (36).

I bedömningen av fortsatt utsatthet av våld kan alltså barnets egen uppskattning av situationen och hens rädsla vara till hjälp vid bedömningen av situationen. Både rädslan och uppskattningen behöver tas på allvar, eftersom den utsatta känner den egna situationen bättre än någon annan. Ha i åtanke att en avsaknad av rädsla inte behöver betyda att situationen är ofarlig, med tanke på den nyss nämnda normaliseringsprocessen.

Inta ett "pessimistiskt" synsätt

Som framhållits ovan är det viktigt att inte likställa barnets avsaknad av rädsla eller hens uppskattning av situationen som ofarlig med att det inte finns någon anledning till oro. I bedömningen av barnets uppskattning och känslor av rädsla bör man ha ett pessimistiskt synsätt. Rädsla eller uppskattningen att något allvarligt kommer att hända är en varningssignal och måste tas på allvar. Avsaknad av rädsla eller att barnet inte kan tänka sig den som utsätter hen för visst våld skulle kunna använda grovt våld garanterar inte att barnets situation är ofarlig.

1. Barnets mående

Barnets mående ligger som tidigare beskrivet på en annan nivå än de andra områdena eftersom det inte handlar om våldsutsatthet i sig utan snarare om hur barnet reagerar i situationen. Barnets mående kan inte kopplas till fortsatt våldsutsatthet på samma sätt som de andra områdena men det är med i bedömningsstödet eftersom forskning visar att hedersrelaterat våld påverkar barnets mående mycket negativt (32, 37).

Det är vanligt att alla, och särskilt tonåringar, har vissa besvär som det frågas efter i formuläret. Tonårsperioden är inte helt lätt att ta sig igenom, så det är inte konstigt att som tonåring vara trött, ha svårt att koncentrera sig, känna sig nere eller svänga humörmässigt mer än tidigare.

Det finns flera delar att vara uppmärksam på i tabellen om måendet. För det första är det *den samlade bilden*. Om barnet svarar att hen upplever många av de nämnda besvären flera gånger i veckan är det ett observandum.

För det andra finns det *några frågor som rör mer allvarliga företeelser* och som kan kräva kontakt med hälso- och sjukvården. Det gäller särskilt frågan om självskada, tankar om att inte vilja leva längre och försök att ta sitt liv.

Överlag är det viktigt att komma ihåg att din bedömning inte ska leda till en form av diagnos, utan endast till en första översiktsbild av hur barnet har det. Men redan en sådan kan ju visa att barnet behöver stöd för sitt mående. Bilden kan också visa hur påfrestande barnets situation är.

2. Begränsningar, barnets agerande och påföljder

Sammanställningen ligger till grund för bedömningen av hur barnets situation kommer att kunna utvecklas och hur den kan påverka barnet framöver. Medan sammanställningen visar barnets nuvarande situation, handlar bedömningen om att tolka svaren med tanke på den närmare framtiden. Givet det som barnet har svarat om sin nuvarande situation – hur kommer situationen troligen utvecklas? Om förhållandena förblir som de är – vad kan det betyda för barnets situation? Finns det tecken på att situationen kan förändras framöver?

Frågorna nedan ska stödja dig i att strukturera din bedömning. Efter frågorna beskrivs olika typer av barnens agerande mer ingående och du kan också läsa om hur dessa kan kopplas till olika typer av risk för (fortsatt) utsatthet för hedersrelaterat våld.

- Hur begränsad är barnet – har hen utrymme att utvecklas? Att känna sig fri i viss mån, att göra ”fel”?

- Om barnet håller sig inom begränsningarna:
 - Hur besvärad verkar barnet av begränsningarna, vad har hen själv sagt om det?
 - Kommer hen att hålla sig inom dessa gränser längre fram, eller finns det tecken på att hen inte kommer att kunna/vilja göra det?
- Om barnet inte håller sig inom gränserna:
 - Överträder barnet gränserna i hemlighet eller vet de som skulle kunna bestraffa barnet om det?
 - Om de inte vet om överträdelserna – hur ser du på sannolikheten att de kommer att upptäckas av dem som står för begränsningarna?
 - Vilka gränser överträder barnet?
 - Vilka påföljder är kända/har hänt och vilka förväntar sig barnet eller är rädd för?

Barn som anpassar sig

Barnet kan påverkas på olika sätt av begränsningar. I sammanställningen delade du upp begränsningar, barnets agerande och påföljder, men här kan dessa delar föras ihop igen, för en samlad bedömning.

Det förhåller sig inte nödvändigtvis så att ett barn som anpassar sig, och alltså inte bryter mot begränsningarna, kan undvika skada eftersom det ju inte bestraffas för överträdelser. För det första kan barnet bli utsatt för att se till att hen håller sig till begränsningarna. För det andra kan själva begränsningarna i sig innebära en risk för barnets utveckling och psykiska hälsa (5).

Barn som mest anpassar sig löper därmed en mer långsiktig risk för att bli psykiskt nedbrutna av att inte kunna leva ett fullvärdigt liv, inte kunna lära sig förhålla sig till gränser, inte kunna fatta egna beslut och göra fel. Riskerna finns även om det inte förekommer andra former av våld än den psykiska pressen av att ständigt tvingas att anpassa sig till begränsningarna.

Det anpassliga barnet kan till slut reagera mot begränsningarna och börja överträda dem. Riskerna för att utsättas för våld kan då få en annan och mer akut karaktär.

Barn som agerar mot begränsningar

Om barnet agerar mot begränsningarna behöver flera aspekter beaktas vid bedömningen. För det första: Är barnets överträdelser kända av dem som utövar våldet eller finns det en överhängande risk för att de får reda på det? För det andra: Vilken typ av överträdelse gäller det? Frågorna är rangordnade från lättare till svårare överträdelser (upp till frågorna 2.8, 2.9 och 2.10 är frågorna av mer sammanfattande karaktär).

I en hederskontext kan våldet delas in i det våld som är avsett att förhindra att barnet bryter mot familjens normer och det våld som oftast är grövre och har en mer akut karaktär. Även om grovt våld kan förekomma också innan barnet har överträtt en regel innebär en överträdelse en ökad sannolikhet för att barnet ska utsättas för våldsbrott (3, 7, 9, 40).

Familjens/släktens kännedom om barnets faktiska överträdelser eller rykten (även osanna) spelar stor roll vad gäller risken för att barnet ska bestraffas med våld (1, 7, 40). Frågorna i stödet kring begränsningar är uppbyggda så att de första frågorna rör begränsningar som i regel leder till mindre farliga påföljder vid överträdelser medan de senare frågorna rör överträdelser som kan få allvarigare påföljder. Att ha en pojkvän eller flickvän anses ofta som ett regelbrott som kan leda till allvarliga konsekvenser. Ännu farligare kan det bli när barnet har debuterat sexuellt, särskilt för flickor (7).

Om någon får reda på att barnet är homo- eller bisexuellt eller överskrider traditionella könsgränser kan det också innebära stora risker eftersom det i regel upplevs som mycket skadligt för familjens rykte. Det gäller därför att vara särskilt lyhörd när det gäller sexuell debut eller annat som har med barnets sexualitet att göra.

Här kan det vara svårt att tolka svaren eftersom det inte finns en tydlig proportionalitet mellan överträdelser av begränsningarna och ett eventuellt straff (41). Du behöver vara lyhörd kring vad barnet har sagt om vilka reaktioner som hen förväntar sig som straff för att ha brutit mot familjens regler.

3. Nätverket och familjens bakgrund

När det gäller nätverket och risk för fortsatt utsatthet riktas frågan här mer emot vem som utövar våldet än emot vilken typ av våld det är frågan om. Risken för fortsatt utsatthet kan bero på vem det är som utsätter och på hur nära eller långt ifrån barnet som personen befinner sig, både i emotionell och geografisk mening.

Nätverkskartan kan också ge en översikt över hur omfattande förtrycket är när det gäller hur många som står bakom det. Kartan kan vara till hjälp för att bedöma hur många personer som barnet måste bryta med, om det exempelvis blir aktuellt med en placering av barnet.

När det gäller frågorna om hur familjen ser på val av partner och påföljder om någon inte följer familjens regler för det, syftar frågorna mer direkt mot en framtida risk. Är det i regel så att personerna i familjen inte har fått välja sin partner indikerar det att mönstret kommer att upprätthållas även framåt i tid. Om personer i familjen har blivit isolerade, har skickats utomlands eller till och med har mördats kan det visa på risken med att övertrada familjens regler (7, 42).

Det kan också vara så att familjen medvetet vill upphöra med den typen av beteenden. Här är det viktigt att ta in svaren kring barnets egen bedömning av situationen: Är hen rädd för att bli utsatt för något liknande?

Frågan om huruvida det finns ett starkt tryck från omgivningen kan ändra det intryck som du fått från svaren på tidigare frågor om familjens bakgrund. Om familjen inte brukar bestämma partner för sina barn eller släktingar och det inte heller har förekommit något våld som reaktion på regelöverträdelser, kan det ses som goda tecken. Är trycket från omgivningen starkt kan en familj ändå känna sig tvungen att bestraffa en regelöverträdelse på ett våldsamt sätt. Om sådana förhållningsmönster redan är etablerade i en familj, och det dessutom tillkommer ett tryck från omgivningen, blir risken för en våldshandling större (1).

Om föräldrar utövar våld mot varandra, eller den ena utövar våld mot den andra, kan det indikera en risk för att barnet kan komma att utsättas för våld.

Frågor som kan vara till hjälp vid bedömningen:

- Finns det personer som utgör ett hot mot barnet i barnets närhet?
- Om familjemedlemmarna vanligtvis inte väljer sin partner, verkar det vara en regel som ska bestå? Har barnet uttryckt någon uppfattning om det?
- Om det finns andra i familjen som har bestraffats för att de överträtt regler, hur verkar familjen förhålla sig till det nu? Är barnet orolig för att själv utsättas för något liknande?
- Om föräldrarna utövar våld mot varandra – vilka situationer handlar det om?
- Känner föräldrarna ett tryck från omgivningen när det gäller deras rykte eller anseende?

4. Kränkningar och hot och 5. fysiskt våld

Att tolka svaren om psykiskt och fysiskt våld, och att bedöma risk för fortsatt utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck, bygger på observationer som visar att personer som har använt våld med stor sannolikhet fortsätter att göra det (38). Om psykiskt och fysiskt våld förekommer finns det alltså en påtaglig risk för att det kommer att brukas även i fortsättningen. Det gäller även för hot om våld. När utövaren/utövarna öppet hotar med att använda våld, visar det på en risk för att hen/de faktiskt kommer att göra det (38, 43).

Svaren om våldsutsatthet kan tolkas så att det våld som finns sannolikt kommer att finnas även i fortsättningen, om inga åtgärder vidtas. Man behöver emellertid vara medveten om att även om vare sig våldsanvändning

eller hot om våld framkommer i svaren, är det inte med säkerhet ett ”lugnande” besked.

I en hederskontext kan exempelvis en förälder-barnrelation vara fri från fysiskt våld så länge barnet håller sig inom givna ramar, alltså beter sig så som hen ska enligt föräldrarna eller den vidare omgivningen. Detta kan ändras om barnet överträder begränsningarna eller om det finns rykten om att barnet gör det.

Det är viktigt att vara medveten om att fysiskt våld kanske förekommer, men barnet vågar inte berätta om det (ännu). Lojaliteten till föräldrarna kan göra det svårt för barnet att, åtminstone tidigt i en utredningsprocess, berätta om allt som förekommer i familjen.

Frågor som är till hjälp vid bedömningen av risk för fortsatta kränkningar och hot:

- Vilken typ av psykiskt våld förekommer gentemot barnet? Finns det omständigheter i barnets situation som tyder på att situationen kommer att ändras framöver?
- Har hot uttalats? Vad har i så fall sagts? Hur bedömer du sannolikheten för att hoten blir verklighet? Finns det konkreta tecken på att hoten kommer att bli verklighet? Tecken kan vara: konkreta resplaner när det gäller bortförande, det faktum att andra i familjen redan har råkat ut för liknande händelser, att barnet bedömer att det är sannolikt att någonting kommer att hända.
- Om någon har distanserat sig från barnet, vilken typ av distansering bedömer du att det är? Är den ett straff i sig? Kan det vara en förberedelse för en allvarligare våldshandling?

Frågor som är till hjälp vid bedömningen av risk för fortsatt fysiskt våld och av våldsutövarna:

- Vilken typ av fysiskt våld förekommer gentemot barnet? Finns det omständigheter i barnets situation som tyder på att den kommer att ändras framöver?
- Är barnet orolig för att vissa saker, som ännu inte har inträffat, ska kunna inträffa?
- Är den eller de som mest utövar våldet arbetslös, har psykiska problem, problem med alkohol eller har tillgång till vapen?

Att konstruera scenarier

Efter att du har gått igenom alla delar i frågeformuläret med barnet och har sammanställt och bedömt svaren för varje område för sig, är nästa steg att formulera olika scenarier som handlar om risker för barnet framöver.

Skillnaden mot bedömningen ovan är att här ska svaren från olika områden sättas samman till en gemensam bild.

Överlag är frågorna som ska leda fram till ett scenario lika de som ställdes för att göra en bedömning för varje område, men skillnaden är alltså att det nu ska bli ett sammansatt scenario. Precis som vid bedömningen av en framtida utsatthet för varje område präglas även framtagandet av scenarier av osäkerhet. Alla utvecklingsvägar handlar om en situation där socialtjänsten inte ingriper, alltså om vilka risker som finns då.

Möjliga scenarier kan vara:

- *Barnets situation förblir densamma* – hen mår fortsatt som hen mår nu och blir utsatt för de begränsningar och det psykiska och fysiska våld som det utsätts för nu.
- *Barnets situation utvecklas till det bättre* – faktorer som kan leda till det är till exempel att barnet flyttar hemifrån, att föräldrar separerar så att den våldsutövande föräldern inte är lika nära barnet längre, att en person i släkten som stod för våld och förtryck kommer att flytta.
- *Barnets situation utvecklas till det sämre* – faktorer som kan leda till det är till exempel att barnet är i en frigörelseprocess som kommer att leda till fler överträdelser och bestraffningar, att barnet redan har överträtt regler och att det kan bli känt.
- *Barnets situation verkar utvecklas mot en mer tydlig risksituation* – uppgifter som kan tyda på det är till exempel att barnet har berättat för någon att hen har en pojkvän och det verkar sannolikt att föräldrarna kommer bestraffa barnet om det blir känt. Ett annat tecken kan vara att föräldrarna har börjat prata om att det är dags för barnet att gifta sig och att en resa till hemlandet är förestående.

Syftet är att sortera den stora mängd av information som du har samlat in till mer hanterliga mängder, och därefter få fram de mer gripbara scenarier som är kopplade till de risker som finns och som måste hanteras. Scenarier kan vara till hjälp för att bedöma vilket behov av stöd och skydd som barnet har och vilka insatser som skulle kunna vara lämpliga. Scenarierna ska vara kortfattade och tydliga, inte utförligt beskrivna.

Det är inte givet att just tre olika scenarier är aktuella alla gånger. I vissa fall finns det färre och i vissa fall finns det fler scenarier för risk för framtida utsatthet av hedersrelaterat våld och förtryck. Att konstruera fler än tre riskscenarier är dock inte att rekommendera eftersom själva syftet med scenarierna är att reducera informationen till en mer lätthanterlig mängd.

Om det är möjligt, utifrån den sekretess som gäller för verksamheten, behöver riskscenarier diskuteras med en arbetsledare eller en kollega för att få fler tankar och synpunkter kring barnets situation. De olika scenarierna kan vara bra att diskutera med barnet eftersom barnet ju har expertkunskap om sin egen situation. Det ger också barnet en möjlighet att korrigera

eventuella missförstånd eller lägga till ytterligare information. Scenarierna kan även bidra till barnets egen förståelse av sin situation, vilket kan öka barnets trygghet och en känsla av kontroll.

Ett lämpligt scenario att utgå ifrån är att den utsatthet som finns kommer att bestå. Det gör den i regel, såvida det inte redan har skett en större förändring, som att barnet har placerats utanför hemmet. För att konstruera ett scenario som utgår från den utsatthet som redan finns går man igenom alla sammanfattningar av bedömningar och samlar ihop dem i ett scenario.

Ett annat lämpligt scenario att utgå ifrån är att situationen kommer att förvärras. Barnet kan till exempel ha överträtt en regel, vilket de som utövar våldet ännu inte vet om. ”Vad skulle kunna hända om överträdelsen blir känd för dem?” är då en lämplig fråga att utgå ifrån.

Nedan följer en genomgång av scenarierna, del för del. Scenarierna delas in i sex delar:

1. Vilken typ av utsatthet som barnet befinner sig i eller förväntas hamna i
2. Vilka svar eller andra uppgifter som scenariot bygger på
3. Vilken tidsram som är aktuell för den nämnda utsattheten
4. Hur sannolik risken är
5. Vilken eller vilka insatser/åtgärder som kan stödja eller skydda barnet i varje scenario
6. Hur scenariot skulle kunna förändras genom insatsen.

Typen av utsatthet fokuserar direkt på den typ av risk som blir synlig genom bedömningen. En typ av utsatthet kan till exempel vara rigida begränsningar som kan hindra barnets utveckling och orsaka psykisk ohälsa. En annan typ av utsatthet kan vara av mer akut karaktär, som hot om tvångsgifte eller fysisk bestraffning på grund av överträdelse av familjens begränsningar.

Ett exempel på en sådan formulering skulle till exempel kunna vara:

Flickan riskerar att fortsatt utsättas för strikta begränsningar och bestraffas för överträdelser om föräldrarna får reda på det.

Hon har redan överträtt vissa regler och det har visat sig att föräldrarna i regel bestraffar barnet med fysiskt våld. Nu är hon kär i en pojke i klassen och hon är rädd att föräldrarna får reda på det och bestraffar henne.

Vilka svar från bedömningsstödet eller andra uppgifter som scenariot bygger på tas med för att stödja reflektionen kring det tilltänkta riskscenariot. Det kan exempelvis vara hjälpsamt att se om ett visst scenario verkar troligt om man ser till svaren från flera olika områden i bedömningsstödet. Vidare kan det vara till hjälp att uppmärksamma huruvida vissa områden inte alls berörs i scenarierna. Det kan också bli tydligt att vissa områden har större betydelse än andra i det specifika fallet.

För exemplet ovan skulle svaret kunna formuleras så här:

Svaren som scenariot bygger på är hämtade från begränsningar, barnets agerande och påföljder (2) och fysiskt våld (5).

Tidsramen ska beaktas för att bedöma huruvida behovet av stöd eller skydd finns nu eller kan uppkomma längre fram i tiden. Om ett barn exempelvis behöver skyddas från en närliggande resa utomlands, som innebär risk för att barnet ska giftas bort, krävs det andra former av beslut och insatser än när en risk kan finnas i ett längre perspektiv. Ett exempel på den senare risken är att barnet inte väljer ”rätt” partner i familjens ögon när hen blivit äldre.

För exemplet ovan skulle svaret kunna formuleras så här:

När det gäller utsatthet för strikta begränsningar pågår redan utsattheten och den uppskattas fortsätta. När det gäller risken för att situationen kommer att förvärras på grund av att föräldrarna upptäcker förälskelsen, kan det ske nära i tid. Det är osäkert om någon ännu vet om flickans förälskelse.

Liknande gäller för sannolikheten som delas upp mellan låg, medel och hög. Ju troligare scenariot verkar, desto större uppmärksamhet förtjänar det. Samtidigt behöver man överväga vilken typ av risk det gäller. Bedömer man att det föreligger en risk för att barnet kan dödas, behöver det tas på allvar även om sannolikheten inte är hög.

För exemplet ovan skulle svaret kunna formuleras så här:

För fortsatt utsatthet av hårda begränsningar är sannolikheten hög, eftersom detta redan pågår. När det gäller upptäckt av förälskelsen så är sannolikheten osäker, alltså mellan. Det är dock viktigt att tänka på att det kan uppstå rykten om att flickan har en relation, vilket kan leda till grovt våld. Även om sannolikheten inte är så stor ska risken tas på allvar.

Att koppla en eller flera insatser eller åtgärder till varje scenario tydliggör att riskbedömningen ska leda till insatser/åtgärder som svarar mot barnets behov av stöd och skydd. Behovet kan vara akut, kortsiktigt eller långsiktigt. Återigen är det viktigt att ha i åtanke att det är utredningen i sin helhet, där riskbedömningen utgör en del, som ska ligga till grund för bedömningen av vilka insatser som behövs.⁵⁵ Här kan inget exempel ges eftersom val av insatsen ska baseras på hela utredningen.

Man bedömer också på vilket sätt insatsen eller åtgärden skulle kunna förändra scenariot. Det är långt ifrån givet att risksituationen är åtgärdad genom att en insats ges, till exempel en placering utanför hemmet. Insatsen

⁵⁵ jfr 4 kap. 1 § SoL och 7 kap. 1 § SOSFS 2014:4.

kan leda till andra risker eller endast tillfälligt bidra till att lugna situationen. Det ursprungliga scenariot blir mindre akut, men det finns fortfarande kvar.

En vanlig risk, som till exempel tas upp vid placering av barn i en hederskontext, är ensamhetskänslor hos barnet som kan bli övermäktiga och en risk i sig. Barnet kan komma att må så dåligt att hen skadar sig själv eller självmant återvänder till en familj i kris.

Referenser

1. Van Eck C. Purified by blood. Honor killings amongst Turks in the Netherlands. Amsterdam: Amsterdam University Press; 2003.
2. Roberts KA, Campbell G, Lloyd G. Honor-based violence : policing and prevention. Boca Raton, FL: CRC Press; 2014.
3. Baianstovu R, Strid S, Cinthio H, Särnstedt Gramnaes E, Enelo J-M. Heder och samhälle. Det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar. Örebro; 2019.
4. Jämställdhetsmyndigheten. När barn tvingas ta ansvar för sitt eget skydd. Slutredovisning av uppdrag att kartlägga och sprida kunskap om erfarenheter av hedersförtryck samt annat våld och förtryck kopplat till utlandsvistelse. Göteborg; 2023. Contract No.: 2023:15.
5. Björktomta S-B. Honor-Based Violence in Sweden – Norms of Honor and Chastity. *Journal of Family Violence*. 2019;34(5):449-60.
6. Schlytter A. Hedersrelaterade värderingar och normer i en svensk kontext. s. 63-83: Familj, religion, rätt. : En antologi om kulturella spänningar i familjen – med Sverige och Turkiet som exempel Uppsala : Iustus Förlag; 2010.
7. Hussein J. Heder och hedersvåld : Berättelser, fakta, fördomar 2017.
8. Ghadimi M, Gunnarsson S. Ung 018. En kartläggning av hedersrelaterat våld och förtryck bland unga i Uppsala. Uppsala; 2019.
9. Doğan R. The Dynamics of Honor Killings and the Perpetrators' Experiences. *Homicide Studies*. 2016;20(1):53-79.
10. Tarhan G, Kakabaveh A. Tolvhundra. En kartläggning av attityder samt förekomsten av diskriminering och förtryck i hederns namn bland 1200 ungdomar och ett 50-tal föräldrar i Göteborg. Göteborg; 2016.
11. Knutagård H, Nidsjö E. Hedersrelaterat våld mot ungdomar på grund av sexuell läggning: Länsstyrelsen i Skåne; 2004.
12. Davidian T. Trippelt utsatt : hedersrelaterat förtryck och våld bland ungdomar med intellektuell funktionsnedsättning. [Sverige]: Tjejers rätt i samhället (TRIS); 2014.
13. Mayeda DT, Vijaykumar R. A Review of the Literature on Honor-based Violence. *Sociology Compass*. 2016;10(5):353-63.
14. Schlytter A, Rexvid D. Mäns heder. Att vara både offer och förövare. Valmiera: Studentlitteratur; 2017.
15. Brottsförebyggande rådet. Grov fridskränkning mot barn. Stockholm; 2023. Contract No.: 2023:6.
16. Idriss MM. Abused by the Patriarchy: Male Victims, Masculinity, "Honor"-Based Abuse and Forced Marriages. *Journal of Interpersonal Violence*. 2021:0886260521997928.

17. Gunnarsson S, Ghadimi M, Davidian T, Hellberg M. Gömd och glömd. Hedersrelaterat våld och förtryck mot vuxna med intellektuell funktionsnedsättning. Uppsala; 2020.
18. Myndigheten för delaktighet. Våld mot personer med funktionsnedsättning. Om utsatthet och förekomst av våld. 2023. Contract No.: 2023:12.
19. Pandey S. The road from millennium development goals to Sustainable development goals by 2030: Social Work's Role in Empowering Women and Girls. Journal of Women and Social Work. 2017;32(2).
20. Socialstyrelsen. Könstymning av flickor och kvinnor 2024 [Available from: <https://www.socialstyrelsen.se/kunskapsstod-och-regler/omraden/vald-och-brott/konstymning/>].
21. Unicef. Kvinnlig könstymning ger flickor men för livet 2020 [Available from: <https://unicef.se/fakta/kvinnlig-konstymning>].
22. Jämställdhetsmyndigheten. Könstymning av flickor och kvinnor 2021 [Available from: <https://www.jamstalldhetsmyndigheten.se/mans-vald-mot-kvinnor/konstymning-av-flickor-och-kvinnor>].
23. Jämställdhetsmyndigheten. Bortförda barn och unga. Delredovisning av uppdraget att kartlägga och sprida kunskap om erfarenheter av hedersförtryck samt annat våld och förtryck kopplat till utlandsvistelse. 2022. Contract No.: 2022:25.
24. Riksförbundet för sexuell upplysning (RFSU). Slidkransen - eftersom "mödomshinnan" inte finns 2021 [Available from: <https://www.rfsu.se/sex-och-relationer/for-dig-som-undrar/kropp-och-kon/fittfakta/slidkrans-modomshinna/>].
25. Socialstyrelsen. Om så kallade oskuldskontroller och oskuldsintyg. 2018. Contract No.: 1/2018.
26. van Moorst BR, van Lunsen RHW, van Dijken DKE, Salvatore CM. Backgrounds of women applying for hymen reconstruction, the effects of counselling on myths and misunderstandings about virginity, and the results of hymen reconstruction. The European Journal of Contraception & Reproductive Health Care. 2012;17(2):93-105.
27. Socialstyrelsen. Listening to children in foster care. Eliciting Reliable Reports from Children: Review of Influential Factors. 2015.
28. Linell H. Child protection through an abuse-filtered lens. Adolescent victimization and Swedish social services responses (Dissertation). Stockholm 2017.
29. Socialstyrelsen. Att samtala med barn. Kunskapsstöd för socialtjänsten, hälso- och sjukvården och tandvården. Stockholm; 2018.
30. Cederborg A-C. Att intervjua barn - vägledning för socialsekreterare. 2010. Contract No.: 2010: 4.

31. Schlytter A, Linell H. Hedersrelaterade traditioner i en svensk kontext. En studie av omhändertagna flickor. 2008. Contract No.: Forskningsrapport 2008:2.
32. Länsstyrelsen Stockholm. Origos samtalsstöd för ungdomar som växer upp i en hederskontext. En utvärdering. 2024.
33. Linell H. The characteristics and extent of child abuse : findings from a study of the Swedish Social Services child protection. 20:2, s. 231-241: European Journal of Social Work; 2017.
34. Heckert DA, Gondolf EW. Battered Women's Perception of Risk Versus Risk Factors and Instruments in Predicting Repeat Reassault. Journal of Interpersonal Violence. 2004;19(7):778-800.
35. Bowen E. An overview of partner violence risk assessment and the potential role of female victim risk appraisals. Aggression and violent bahavior. 2011;16(3):214-26.
36. Weisz AN, Tolman Richard M, Saunders DGW, ARLENE N. Assessing the Risk of Severe Domestic Violence:The Importance of Survivors' Predictions. Journal of Interpersonal Violence. 2000;15(1):75-90.
37. Jernbro C, Lanberg Å. Det är mitt liv! Om sambandet mellan barnmisshandel och att inte få välja sin framtida partner. Stockholm; 2018.
38. Kropp PR. Intimate Partner Violence Risk Assessment and Management. Violence and Victims. 2008;23(2).
39. Holmberg K, Enander V. Varför går hon?: Studentlitteratur; 2011.
40. Baianstovu R. Heder. Hedersrelaterat Våld, Förtryck och Socialt Arbete. Lund: Studentlitteratur; 2017.
41. Payton J. Honor-based violence: policing and prevention. Policing & Society. 2015;25(1):126-8.
42. Belfrage H, Ekman L. Threat assessment of targeted honour-based violence. S. 260-271: International handbook of threat assessment / [2014]; 2014.
43. Campbell JC, Sharps P, Glass N. Risk Assessment for Intimate Partner Homicide. In: Pinard G-F, Pagani L, editors. Clinical Assessment of Dangerousness: Empirical Contributions. Cambridge: Cambridge University Press; 2000. p. 136-57.

Detta bedömningsstöd, **Heva**, är framtaget för att hjälpa dig som är socialsekreterare i utredningar av barn (12–17 år) som är eller kan vara utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck. Heva samlar vanligt förekommande aspekter av hedersrelaterat våld och kan hjälpa dig att *upptäcka* utsatthet, *kartlägga* den nuvarande utsattheten och *bedöma risk för (fortsatt) utsatthet* av hedersrelaterat våld och förtryck.

Heva består av ett frågeformulär och denna manual.

Frågeformuläret innehåller både slutna och öppna frågor som barnet får svara på. *Manualen* innehåller anvisningar om hur du ställer frågorna i frågeformuläret och om hur du sammanställer samt tolkar svaren. I manualen ges också bredare information om hedersrelaterat våld och om vad du särskilt behöver tänka på när du utreder barn som lever i en hederskontext.

Socialstyrelsen